

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการที่มีต่อการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณีศึกษาเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดระยอง ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อดังนี้

1. การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

1.1 การปฏิรูปการเรียนรู้

1.1.1 ความจำเป็นที่ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้

1.1.2 ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้

1.1.3 หลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้

1.1.4 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็น

สำคัญ

1.1.5 บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.1.6 ตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.2 การปฏิรูปครูและบุคลากร

1.2.1 ความหมายของการปฏิรูปครูและบุคลากร

1.2.2 เป้าหมายของการพัฒนาครูและบุคลากร

1.2.3 รูปแบบการพัฒนาครูและบุคลากร

1.3 การปฏิรูปการบริหารจัดการ

1.3.1 โครงสร้างการบริหารจัดการระดับเขตพื้นที่การศึกษา

1.3.2 โครงสร้างการบริหารจัดการระดับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.4 การประกันคุณภาพการศึกษา

1.4.1 ความหมายของการประกันคุณภาพภายใน

1.4.2 ขั้นตอนการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายใน

1.4.3 บทบาทและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการประกันคุณภาพการศึกษา

ภาพการศึกษา

2. ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ
 - 2.1 ความหมายของผลกระทบ
 - 2.2 ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ
 - 2.2.1 การปฏิรูปการเรียนรู้
 - 2.2.1 การปฏิรูปครูและบุคลากร
 - 2.2.1 การปฏิรูปการบริหารจัดการ
 - 2.2.1 การประกันคุณภาพการศึกษา
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 3.2 งานวิจัยในประเทศ

1. การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศไทย อันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาประเทศสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยมุ่งหวังให้ประเทศมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ทิศทางของการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ในทางตรงกันข้ามวิถีชีวิตของประชาชนให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมมากขึ้น การพัฒนาทางสังคมและด้านจิตใจถูกละเลย ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมามากมาย ผลจากการพัฒนาดังกล่าวทำให้ทุกฝ่ายเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาประเทศที่จะต้องพัฒนาอย่างรอบด้าน การศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาต่าง ๆ ของประเทศ ในขณะเดียวกันตัวการศึกษาเองก็มีปัญหา ทั้งด้านคุณภาพของผู้เรียน และทรัพยากรทางการศึกษาที่ไม่เพียงพอ รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษารั้งแรกของประเทศไทย ที่เป็นกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ ขณะเดียวกันกระทรวงศึกษาธิการ (2543: 5) ได้ให้ความหมายของการปฏิรูปการศึกษาว่าหมายถึงการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาที่ดี มีคุณภาพ สามารถผลิตคนที่มีคุณภาพและเป็นการศึกษาที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคโลกาภิวัตน์ หรือกล่าวโดยสรุป คือการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ และการบริหารจัดการ เพื่อให้คนมีคุณภาพที่เหมาะสมกับสภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก สอดคล้องกับ รุ่ง แก้วแดง (2544: 11) ที่กล่าวถึงการศึกษาของประเทศไทยว่ามี

คุณภาพจะต่ำและด้อยกว่าประเทศเพื่อนบ้าน จึงต้องมีการปฏิรูปการศึกษา โดยมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นกฎหมายแม่บท การปฏิรูปการศึกษาสิ่งสำคัญที่สุด คือการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่เปลี่ยนจากครูเป็นศูนย์กลางไปสู่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ขณะเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544: 15-16) ได้เสนอแนวคิดของ ประเวศ วะสี ที่กล่าวว่า ประเทศไทยมีวิกฤตการณ์หลายเรื่องและหลายด้าน แต่สาเหตุหลัก คือ วิกฤตการณ์ทางปัญญา การปฏิรูปการศึกษาเป็นการยกระดับสติปัญญาของคนทั้งประเทศได้ในเวลาอันรวดเร็ว ประกอบกับกระแสโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้วยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารคมนาคม ทำให้ประเทศไทยต้องมีการปฏิรูปการศึกษาซึ่งประกอบด้วยการปฏิรูปการเรียนรู้ การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปการบริหารจัดการ และการประกันคุณภาพการศึกษา ส่วนที่เป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่ง จำเริญ จิตรหลัง (2544: 23-24) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาว่า อยู่ที่การปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ นั่นก็คือการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญของการเรียนรู้ สอดคล้องกับสำนักงานการปฏิรูปการศึกษา (องค์การมหาชนเฉพาะกิจ) (2544: 9) ที่ได้ให้ความสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ว่าเป็นการเปลี่ยนความคิดของผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ที่ต้องให้ความสำคัญแก่หลักสูตร ผู้เรียน เนื้อหาสาระ วิธีการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในชุมชน การดำเนินการปฏิรูปการเรียนรู้ซึ่งเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาให้ได้ผลดีนั้นต้องอาศัยการปฏิรูปครูและบุคลากร การปฏิรูปการบริหารจัดการ และการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งในแต่ละหัวข้อนี้มีรายละเอียดดังนี้

1.1 การปฏิรูปการเรียนรู้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ ประกอบด้วย ความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้ ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ หลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตัวอย่างถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งแต่ละหัวข้อนี้มีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 ความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้

คนไทยและสังคมไทยมีปัญหามากมาย สาเหตุหนึ่งของปัญหาดังกล่าวเกิดจากผลของการจัดการศึกษา ที่มุ่งผลิตคนเก่ง แต่ไม่สามารถแข่งขันกับการเปลี่ยนแปลงของ

กระแสเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ได้ เรามีปัญหาในการพัฒนาคนให้เป็นคนดี ที่ถูกชักจูงไปตามกระแสวัตถุนิยมฟุ้งเฟ้อ พฤติกรรมการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย ตลอดจนปัญหายาเสพติดและอาชญากรรมที่ทำให้สังคมไม่มีความสุข การแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ จำเป็นต้องมีการปฏิรูปการศึกษา ซึ่ง อมรวิรัช นาครทรรพ (2544: คำนำ) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาว่าช่วยให้เด็กไทยมีชีวิตการเรียนรู้ที่ดี เพื่อให้เขาเป็นคนเก่ง คนเก่งที่จะไปช่วยรักษาประเทศชาติของเราให้ผาสุกมั่นคงต่อไปในอนาคต จึงมีความจำเป็นต้องปฏิรูปการศึกษา โดยเน้นที่การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นสำคัญ และมีการปฏิรูปส่วนต่างๆ ทั้งด้านครูและบุคลากร การบริหารจัดการ เพื่อให้ระบบการจัดการศึกษาเอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้

สภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่วิกฤต ความผันผวนทางการเมืองความผูกพันทางวัฒนธรรมและศีลธรรม ความพ่ายแพ้ในสนามแข่งขันที่ต้องวัดกันด้วยคุณภาพและสมรรถภาพ คนไทยและสังคมไทยตื่นตัวที่จะติดตามความเปลี่ยนแปลงทั้งทางบวกและทางลบ トラบใดที่คนส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจน ขาดสิทธิและโอกาสในการพัฒนาตนเอง ครอบครัวและการประกอบอาชีพ การเรียกร้องให้มีการปรับปรุงคุณภาพของการศึกษา ยังมีมากขึ้นตามลำดับ และเร่งรีบให้เกิดการปฏิรูปโดยเร็ว

รัฐได้ทุ่มเทงบประมาณเพื่อจัดการศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครองและชุมชน ได้แสดงความมุ่งมั่นในการปรับปรุงการศึกษาทุกด้าน ให้สามารถสนองตอบความต้องการของชีวิตและสังคม และก้าวทันต่อความก้าวหน้าของสังคมโลก แต่สภาพปัจจุบันการจัดการหลักสูตรและการเรียนการสอนยังไม่บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ จึงมีความจำเป็นต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้ คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและกระทรวงศึกษาธิการ (2543: 4-6) ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อคนไทยทั้งชาติ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังนี้

1. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย

การปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ จะช่วยพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของตนเอง ผู้อื่นและสรรพสิ่งทั้งหลาย รู้จักควบคุมตนเองให้อยู่ในครรลองแห่งความดีงาม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง เป็นคนมีเหตุผล ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพกฎกติกาของสังคม มีความขยัน ซื่อสัตย์และเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความสามารถในการใช้ศักยภาพของสมองซีกซ้ายและซีกขวาอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน คือความสามารถในด้านการใช้ภาษาสื่อสาร การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์ คิดเป็นระบบ สามารถใช้สติปัญญาอย่างเฉลียวฉลาดลึกซึ้งเพื่อเรียนรู้ให้บรรลุความจริง ความดี ความงามของสรรพสิ่ง เป็นคนที่มีสุขภาพกายและจิตดี มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ บุคลิกภาพร่าเริง

แจ่มใส จิตใจอ่อนโยนและเกื้อกูลมนุษยสัมพันธ์ ถ้าเผชิญกับปัญหาและมีความสามารถแก้ปัญหาได้ ดำรงชีวิตอย่างอิสระและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งของสังคมไทย

เมื่อคนของสังคมไทยได้รับการพัฒนาให้เกิดความตระหนักและจิตสำนึกร่วมกันในการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหาาร่วมกัน คนในสังคมพร้อมที่จะมีส่วนร่วมกันคิดวางแผน ทำงานร่วมกันอย่างไม่เห็นแก่ตัว มีการบริหารจัดการที่ถูกต้อง ลดความขัดแย้ง ทุกคนรับผิดชอบร่วมกัน

3. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ยุคโลกาภิวัตน์

การจัดการเรียนรู้ต้องให้สอดคล้องกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ อันเป็นยุคอิเล็กทรอนิกส์และไฮเทค นำแสงที่วิทยาการเจริญรุดหน้า ความรู้และสรรพวิทยา การเดินทางไปถึงที่ต่าง ๆ ด้วยความรวดเร็ว ข้อมูลและสาระความรู้ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนทุกวัยจึงต้องมีโอกาสเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่มีอยู่รอบตัวทั้งจากบุคคล วัตถุและธรรมชาติ

ผู้เรียนในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาได้มากกว่า 1 ภาษา คือ ต้องรู้และใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องคล่องแคล่ว และใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อสื่อสารกับสากลได้ด้วย ต้องมีความคล่องแคล่วในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งเป็นประตูที่เปิดออกไปสู่โลกกว้าง เพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และรู้จักสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

4. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู ผู้ปกครองและสังคมไทย

การปฏิรูปการเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็นการเปิดแนวทางใหม่ ๆ ให้แก่ครู ผู้ปกครองและชุมชนมีอิสระในการอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษา จัดหลักสูตรและการบริหารจัดการให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่กลมกลืนกับท้องถิ่น การลดทอนกรอบกระบวนคำสั่งของส่วนกลางลง เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการปฏิบัติ เช่น การจัดชั้นเรียนและตารางเรียนที่ยืดหยุ่นและเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ การลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องเพื่อให้ครูมีเวลาสำหรับค้นคิดเพื่อวางแผนเตรียมการจัดการเรียนรู้

การสร้างบทเรียนการออกแบบแผนการเรียนรู้ที่ครอบคลุม ชุมชน สถานศึกษาได้ร่วมกันคิด และ
เกื้อหนุนกันและกัน เป็นต้น

มีการเรียกร้องจากผู้เรียน ผู้ปกครอง ให้มีการพัฒนาคุณภาพและ
มาตรฐานของโรงเรียน โดยเฉพาะเรื่องการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบใหม่ ที่สอดคล้อง
กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่
จะให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทุกขั้นตอน ได้พัฒนาสมอง การคิด
และสติปัญญาอย่างเต็มศักยภาพ ได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ หากครูและผู้บริหารสถานศึกษา
ได้ปฏิรูปการเรียนรู้ของตนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แล้ว เราจะมีโรงเรียนดี ๆ ครูดี ๆ ที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน
เกิดขึ้น

5. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมาย

การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 จึงเป็นภารกิจที่มีกฎหมายรับรอง
ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถือปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย การปฏิรูป
การเรียนรู้ไม่ใช่นโยบายหรือแผนงานที่ใครจะทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตามใจชอบ
ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเหมือนอดีตที่ผ่านมา

ด้วยความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัด
การศึกษาต้องรับรู้และทบทวนบทบาทของตนเองร่วมว่า การจัดการเรียนรู้ที่ตนดำเนินการอยู่มี
คุณภาพ ถูกต้อง เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันมากน้อยเพียงไร
การทบทวนความเข้าใจเรื่องดังกล่าวของครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ควรมี
การประชุมในลักษณะให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้แสดงความคิดเห็น มีโอกาส
ซักถาม ข้อข้องใจต่าง ๆ โดยการสื่อสารสองทาง ซึ่งสอดคล้องกับ ชวรัตน์ เชิดชัยและนรา
สมประสงค์ (2547: 13) ที่กล่าวว่า การติดต่อสื่อสารทางการบริหารการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ
ควรเป็นการติดต่อสื่อสารสองทาง (two-way communication) เพราะจะทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับ
สารสามารถเข้าใจความหมายของสารและเป้าหมายร่วมกันได้

1.1.2 ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้

การปฏิรูปการเรียนรู้ มีความหมายหลายความหมายแตกต่างกันไป มี
บุคคล นักวิชาการและหน่วยงาน ได้ให้ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้
ไว้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (2542: ไม่มีเลขหน้า; อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2543 ก: 13) ทรงให้ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้ว่า หมายถึง การค้นให้พบ ทดลองให้ได้ผล และสาธิตให้เห็น ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม ให้โอกาสได้ฝึกกระบวนการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา ในสถานการณ์จริง

วิชัย ประสิทธิ์วิฑูริ์ (2542: 240) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ว่า หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่นำวิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนที่หลากหลายมาเลือกใช้อย่างมีการสลับปรับเปลี่ยนให้ผู้เรียนมีความสนใจเรียนรู้ได้อย่างมีความสุขและเกิดการเรียนรู้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ เทอดศักดิ์ เศษคง (2542: 62-65) ที่กล่าวถึงความหมายของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า หมายถึง การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน จนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การสอนที่เน้นผู้เรียนสร้างความรู้โดยผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง จะเป็นแนวทางให้เยาวชนของชาติสามารถสะสมองค์ความรู้ได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนที่พึงปรารถนาในอนาคตควรเป็นผู้เรียนที่มีทักษะการคิดระดับสูง ทั้งนี้เพราะทักษะการคิดเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้และสามารถที่จะนำความรู้ไปบูรณาการใช้ในการดำรงชีวิตได้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะต้องให้ผู้เรียนตัดสินใจเอง สอดคล้องกับแนวคิดของ โกวิท ประวาลพุกัญ (2543: 1) ที่ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูจะต้องให้ผู้เรียนกำหนดเอง ตัดสินใจเองว่าเขาจะไปทางไหน ไปอย่างไรและกระบวนการทั้งหลายที่สำคัญที่สุดคือ ผู้สอนต้องรู้จักการจัดเงื่อนไขของการเรียนรู้ (condition of learning) การเรียนรู้แบบหนึ่งก็ต้องการเงื่อนไขแบบหนึ่ง ดังนั้นครูจึงมีหน้าที่จัดเงื่อนไขให้เกิดการเรียนรู้และเป็นไปตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เป็นไปเพื่อการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.: 37) ได้ให้ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้ว่า หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้เรียนสามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้และทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2543 ก: 9) ได้ให้ความหมายของการปฏิรูปการเรียนรู้ว่า หมายถึง การจัดการเรียนรู้ โดยประกอบด้วยการจัด

กระบวนการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ
6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ส่วนความหมายของคำว่า การจัดการเรียนรู้ จะมีความหมายที่กว้างกว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่ง กรมวิชาการและคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ในคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา (2543: 5) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริงและเงื่อนไขการรับรู้ของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ผู้เรียนมีอิสรภาพ ได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาเต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ทั้งจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม ได้รับการฝึกให้มีศักยภาพในการสร้างรูปแบบการคิด ผู้เรียนเป็นผู้กระทำการกิจกรรมการเรียนรู้ได้ถูกต้องแม่นยำ ด้วยความรู้ลึกที่ถึงแก่น อันเป็นการสร้างบุคลิกภาพที่ดีงาม เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง คิดอย่างมีระบบและมีวิจารณญาณ อยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างมีความสุข เรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

นอกจากนี้ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น การจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นต้น คำว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้จะมีความหมายในเชิงปฏิบัติการ ซึ่ง

คณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ในคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา (2543: 7) ได้ให้ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้ว่า ไว้ 3 ความหมาย ดังนี้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลองและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัด ความสนใจ ด้วยวิธีการ กระบวนการและใช้แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในและนอกห้องเรียน ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ได้มาตรฐานตามที่หลักสูตรกำหนด มีความรู้ลึกซึ้งขึ้นชมยินดีในผลการปฏิบัติของตน สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน สังคมและส่วนรวม

การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้จัดหรือครูผู้สอนดำเนินการให้สอดคล้องกับผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถทางด้านปัญญา วิธีการเรียนรู้ โดยบูรณาการคุณธรรม ค่านิยมอันพึงประสงค์ วางแผนการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาสติปัญญา อารมณ์และทักษะการปฏิบัติ ส่งเสริมสนับสนุนการนำความรู้ไปใช้ในแหล่งความรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และมีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง

การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้สนับสนุนการเรียนรู้มีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน หาวิธีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในสถานศึกษาให้พัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสนับสนุนด้านทรัพยากรการลงทุนเพื่อการศึกษาพร้อมทั้งดูแล ตรวจสอบกระบวนการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการและประยุกต์ความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน จะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือเป็นคนดี คนเก่งและคนมีความสุข ตามแนวของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งกรมวิชาการ (2543: 1-2) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ ดังนี้

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย

มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข เป็นต้น

คนเก่ง คือ คนที่มี สมรรถภาพสูง ในการดำรงชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่ง หรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เช่น ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา คนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มี สุขภาพกายและใจดี เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุขและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คือ เป็นคนดี คนเก่งและคนมีความสุข ตามแนวของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นั้น จำเป็นที่ผู้เรียนจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต เรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จึงต้องมีความรู้และเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ จึงจะสามารถจัดการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ได้ดี

1.1.3 หลักการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ หรือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.: 32-34) ได้เสนอแนวทางสำคัญ ๆ ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ดังนี้

1. สมองของมนุษย์มีศักยภาพการเรียนรู้สูงสุด

สมองของมนุษย์ประกอบด้วยเซลล์สมองประมาณหนึ่งแสนล้านเซลล์ โดยธรรมชาติสมองมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตั้งแต่เกิด มีความต้องการที่จะเรียนรู้ สามารถเรียนรู้อะไรให้บรรลุก็ได้ มนุษย์ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติ และทุกอย่างรอบตัว

การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ต้องอาศัยสมองและระบบประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้ ซึ่งรับความรู้สึกจากอวัยวะรับความรู้สึก คือ ตา หู จมูก ลิ้น

กาย ใจ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผู้สอนจะต้องสนใจและให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมอง จิตใจ มือ และสุขภาพองค์รวม

2. ความหลากหลายของสติปัญญา

คนแต่ละคนมีความสามารถ หรือความเก่งแตกต่างกันและมีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่ง การ์ดเนอร์ (Gardner 1999; อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่ 2543: 20) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญาของคนๆ หนึ่งที่เรียกว่า พหุปัญญา และได้จำแนกความสามารถของคนไว้ 10 ประเภท คือ ด้านภาษา ตรรกและคณิตศาสตร์ ศิลปะหรือมิติสัมพันธ์ การรอบรู้ธรรมชาติ คนตรี การเคลื่อนไหวกาย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การรู้จักตนเอง ด้านจิตวิญญาณและด้านจิตนิยม การจัดการเรียนรู้ควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมศักยภาพความเก่งหรือความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถแบ่งได้หลายด้าน

3. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ มีดังนี้

3.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามความสามารถทั้งด้านความรู้ จิตใจ อารมณ์และทักษะต่าง ๆ

3.2 ลดการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาลง ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนจากสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เรียนรู้ความจริงในตัวเองและความจริงในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย

3.3 กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่เตรียมการจัดตั้งเวที ให้คำปรึกษา วางแผนกิจกรรมและประเมินผล

นอกจากแนวทางดังกล่าวข้างต้น การจัดการเรียนรู้ตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีหน่วยงานและบุคคล ได้เสนอแนวทางเพิ่มเติมไว้ ดังนี้

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2548: 15-16) ได้อ้างถึงมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่สถานศึกษาต้องใช้ในการประกันคุณภาพภายใน ซึ่งกำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ไว้ในมาตรฐานที่ 10 คือ ครูมีความสามารถในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีตัวบ่งชี้ 7 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

ขั้นพื้นฐาน

1. มีความรู้ความเข้าใจเป้าหมายการจัดการศึกษาและหลักสูตรการศึกษา
2. มีการวิเคราะห์ศักยภาพของผู้เรียนและเข้าใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล
3. มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองและผู้เรียน
5. มีการประเมินผลการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพการเรียนรู้ที่จัดให้ผู้เรียน และอิงพัฒนาการของผู้เรียน
6. มีการนำผลการประเมินมาปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ
7. มีการวิจัยเพื่อพัฒนาสื่อและการเรียนรู้ของผู้เรียนและนำไปใช้พัฒนาผู้เรียน

คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้ ของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและกระทรวงศึกษาธิการ (2543: 22-27) ได้กล่าวถึงประชาคมการเรียนรู้ ว่ามีขอบข่ายครอบคลุมบุคลากรทุกฝ่ายทั้งในและนอกสถานศึกษา นอกจากครูและผู้บริหารแล้ว ยังมีบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ที่สนับสนุนการจัดการเรียนรู้ ขอบเขตของกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้จะต้องมีบทบาทร่วมกันได้แก่

1. การสำรวจความต้องการ

การสำรวจความต้องการ ควรศึกษาธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียนโดยการซักถาม สังเกต สัมภาษณ์ หรือทำแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อสร้างหรือกระตุ้นความสนใจ สำรวจความสนใจ และพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคล รวมทั้งศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 22 เป็นแนวสำหรับการดำเนินการ

2. การเตรียมการ

ครูต้องเตรียมศึกษาสาระเนื้อหาวิชาในหลักสูตรและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าหลักสูตรต้องการอะไร แค่นั้น มีจุดประสงค์ของการเรียนรู้อย่างไรและทำไมจึงต้องการอย่างนั้น เพื่อการวางแผนจัดการเรียนรู้ให้มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงกันและหากเป็นไปได้ควรเชื่อมโยงและบูรณาการสาระการเรียนรู้แต่ละวิชาที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน เพื่อจัดการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงและให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด ทั้งนี้ครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความ

สนใจและความถนัดอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจรายบุคคล ครูไม่ใช่ผู้บอกผู้สอนอย่างเดียว ครูจึงต้องเตรียมแหล่งข้อมูลทั้งที่เป็นสื่อการเรียน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีข้อมูลความรู้ที่ผู้เรียนสามารถเลือกศึกษาค้นคว้าตามความต้องการ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ชาตรี สำราญ (2542 : 16) ที่กล่าวถึงบทบาทของครูที่จะต้องเป็นนักจัดการกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาวิธีการเรียนรู้ เพื่อเป้าหมายให้เป็นบุคคลผู้สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ ครูจะต้องเป็นนักสร้างสถานการณ์และสถานการณ์ที่ครูสร้างขึ้นมานั้น จะต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครูจะต้องวิเคราะห์สถานการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละกลุ่มหรือแต่ละคนก่อนว่ามีสถานการณ์เรียนรู้อย่างไร แล้วมาสร้างสถานการณ์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเรียนรู้และเรื่องราวที่ผู้เรียนสนใจ นอกจากนี้ ครูต้องสำรวจแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ เป็นต้น

3. การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

3.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นนี้ครูควรใช้ประเด็นคำถามสถานการณ์หรือกิจกรรมที่กระตุ้นหรือท้าทายให้ผู้เรียนเกิดความสงสัยใคร่รู้ ครูควรเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าคุณคือเพื่อนที่ช่วยเหลือเขาได้ในทุกเรื่อง ครูต้องรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อใช้ความถนัด ความสนใจ สถานการณ์การเรียนรู้ ของผู้เรียนเป็นจุดกระตุ้นศักยภาพของแต่ละบุคคลและดึงดูดให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและเต็มใจ

3.2 ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูเป็นบุคคลสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ มุ่งจัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อที่หลากหลายในลักษณะขององค์รวมที่เหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้และความสนใจของผู้เรียน คำนึงถึงการใช้สมองทุกส่วน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน สรุปความรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ทั้งสมาชิกภายในกลุ่มและสมาชิกระหว่างกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ การเรียนการสอนไม่จำเป็นต้องจำกัดตัวอยู่ในพื้นที่ห้องเรียนสี่เหลี่ยมในอาคารที่เป็นที่เรียนเสมอไป เพราะจะเป็นการทำให้ผู้เรียนรู้สึกเครียดกับบรรยากาศ พยายามเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียน ผู้เรียนจะได้เคลื่อนไหวอย่างสนุกสนานและเรียนรู้ไปพร้อมกัน การจัดการเรียนรู้ที่ต้องให้ผู้เรียนเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ ซึ่งไม่ต้องท่องจำตำราเหมือนก่อน เพราะก่อนนี้ใช้เนื้อหาวิชาเป็นหลัก ปัจจุบันเน้นคนและสถานการณ์จริงเป็นหลัก

3.3 ขั้นวิเคราะห์ อภิปรายผลงานหรือองค์ความรู้ที่สรุปได้จาก กิจกรรมการเรียนรู้ ครูและผู้เรียนร่วมกันอภิปรายผลที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ประสพการณ์ โดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้สังเกต และให้ ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อให้้องค์ความรู้ที่ได้รับชัดเจน เป็นการเสริมแรงและกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจใน การค้นหาความรู้ต่อไป

4. การประเมินผล

การประเมินผลสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น เป็นการประเมินซึ่งมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูจะต้องศึกษามาตรา 26 ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เกี่ยวกับการ ประเมินพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วม กิจกรรมการเรียนรู้และการทดสอบเพื่อพัฒนาและค้นหาศักยภาพ จุดเด่นจุดด้อยของผู้เรียน และ ตรวจสอบว่า การเรียนรู้ได้พัฒนาผู้เรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ นอกจากนี้ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครูด้วย ดังนั้นการวัดและ ประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องวัดและประเมินให้ครอบคลุมทุกด้านทั้งในส่วน ของกระบวนการและผลงาน ทั้งด้านความรู้ ความรู้สึกและทักษะการแสดงออกทุกด้าน และ ประเมินตามสภาพจริง ซึ่งในการประเมินผลสามารถประเมินระหว่างการเรียนรู้การสอน และ ประเมินสรุปรวม โดยมีขั้นตอนการประเมิน ดังนี้

4.1 กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการประเมิน

4.2 พิจารณาขอบเขตเกณฑ์ วิธีการและสิ่งที่จะประเมิน เช่น ประเมินพัฒนาการด้านศิลปะ การดนตรี คณิตศาสตร์ ภาษา วิทยาศาสตร์ พัฒนาการทางร่างกาย พัฒนาการของบุคลิกภาพหรือขอบเขตที่ประเมิน เช่น ด้านความรู้ ทักษะ ความรู้สึกและ คุณลักษณะ เป็นต้น

4.3 พิจารณากำหนดองค์ประกอบและผู้ประเมินว่ามีใครบ้างที่จะเป็น ผู้ประเมิน เช่น ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อน ครูประจำชั้น ผู้ปกครอง ชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4.4 เลือกใช้เทคนิคและเครื่องมือในการประเมินหลากหลาย เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเกณฑ์ในการประเมิน เช่น การทดสอบ การสัมภาษณ์ การบันทึก พฤติกรรม แบบสำรวจความคิดเห็น บันทึกจากผู้เกี่ยวข้อง แฟ้มสะสมงาน เป็นต้น

4.5 กำหนดเวลาและสถานที่ที่จะประเมิน เช่น ประเมินระหว่างผู้เรียนทำกิจกรรม ระหว่างการทำงานกลุ่มหรือโครงการ วันใดวันหนึ่งของสัปดาห์ เหตุการณ์หรืองานพิเศษ เป็นต้น

4.6 วิเคราะห์ผลและการจัดการข้อมูลการประเมิน ด้านกระบวนการเพิ่มประสบการณ์ การบันทึกข้อมูล เป็นต้น

4.7 สรุปผลการประเมินเพื่อพัฒนาและปรับปรุงข้อบกพร่องการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนรวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ ในกรณีที่เป็นการประเมินสรุปรวม เพื่อพิจารณาคัดสินการเลื่อนชั้น โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดให้นำผลการประเมินระหว่างเรียนมาประกอบการพิจารณาด้วย

ขั้นประเมินผล ครูสามารถทำได้หลากหลายวิธี แต่มีหลักการว่าหากผู้เรียนมีส่วนร่วมกำหนดตัวบ่งชี้และเกณฑ์ การประเมินผลนั้นจะมีความหมายต่อผู้เรียนและการประเมินผลด้วยตนเองก็จะทำได้ง่าย

5. การสรุปและนำไปประยุกต์ใช้

เป็นขั้นการตกผลึกของการเรียนรู้รายบุคคล กล่าวคือผู้เรียนแต่ละคนจะเกิดการมองเห็นต่าง ๆ เป็นองค์รวม มองอย่างเชื่อมโยง หยั่งรู้ เกิดการค้นพบตัวเองว่ามีความสามารถมีจุดเด่นจุดด้อยทางด้านใด ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนหลังจากที่เขาได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ และการแสดงออกตามกระบวนการดังกล่าวข้างต้น ซึ่งพิจารณาได้จากการหาข้อสรุปจากบทเรียน โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะเพิ่มเติม การแลกเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ การสะท้อนความคิด การแสดงผลงาน การจัดนิทรรศการ การแสดงออกในลักษณะละคร การนำข้อค้นพบการปรับปรุงตนเองของผู้เรียน เช่น การปรับปรุงบุคลิกภาพ การเข้ากับคนอื่นได้ การเข้าใจผู้อื่น การเห็นอกเห็นใจผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ การเคารพสิทธิผู้อื่น ตลอดจนการสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่จะเกิดประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นต้น

นอกจากนี้ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543: 30-33) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน ให้เจริญเติบโตตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ผู้เรียนตัดสินใจว่าจะเรียนรู้อะไรเมื่อไร และการเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร ครูต้องมองผู้เรียนว่าไม่ใช่เป็นผู้คอยรับข้อมูลจากครู ที่ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้มาให้ ผู้เรียนจะต้องค้นหาตนเองว่าต้องการเรียนรู้อะไร และสามารถค้นพบความรู้ด้วยตนเองอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีลักษณะดังนี้

1. ครูต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ใหม่ เชื่อว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ มีวิธีการเรียนที่แตกต่างกันและใช้เวลาไม่เท่ากันที่จะพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของตนเองให้เต็มตามศักยภาพ

2. ครูมีความเชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ และสามารถเกิดขึ้นใหม่ตลอดเวลา การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จะกระตุ้นให้ผู้เรียนค้นพบความรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้ตามสภาพจริงเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล

3. การเรียนรู้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ ครูต้องให้ความสำคัญในการวางแผนการเรียนการสอน และการออกแบบกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ ซึ่งการเรียนรู้แนวใหม่เชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยตนเองและสามารถพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้นไปได้เรื่อย ๆ โดยอาศัยโครงสร้างความรู้ภายในของตนเองกับการเรียนรู้ข้อมูลต่าง ๆ รอบตัวผู้เรียน

4. เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา การออกแบบการเรียนรู้ที่มาจากผู้เรียนจะมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน โดยเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ไม่ใช่คุณภาพของการจำ แต่เป็นศักยภาพของความใส่ใจและแรงผลักดันของแต่ละบุคคล อารมณ์พื้นฐานของผู้เรียนจะพัฒนาไปสู่คุณธรรมและจริยธรรม คือการรู้จักควบคุมความฉลาดเป็นการเรียนรู้คู่คุณธรรม การเรียนรู้ ได้แก่

4.1 กระตุ้นความรู้เดิมของผู้เรียน

4.2 ให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลใหม่โดยการแสวงหารวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

4.3 ให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์และทำความเข้าใจข้อมูล โดยใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ

4.4 ให้ผู้เรียนสรุปความรู้ที่ได้ด้วยตนเองและแสดงออกถึงสิ่งที่ค้นพบด้วยวิธีการต่าง ๆ

5. พัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม เนื่องจากธรรมชาติของผู้เรียนจะมีศักยภาพที่หลากหลายและซับซ้อน การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนได้อย่างเต็มที่และกลมกลืน กิจกรรมการเรียนรู้ต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนทุก ๆ คน และทุก ๆ ด้าน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ตามความต้องการ ความสนใจและความพร้อม การออกแบบกิจกรรมจะต้องเหมาะสมกับผู้เรียน เช่น การทำโครงการ การทำงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายหรือความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน ความรู้เดิมของผู้เรียนและสาระที่จะเรียนรู้ใหม่ การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

5.1 ให้โอกาสผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้แนวคิดหลัก (main concept)

5.2 กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดตามสิ่งที่น่าสนใจหรือข้อมูลใหม่ เพื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดหลัก ทำการวิเคราะห์ สรุป และจัดระเบียบความรู้ใหม่

5.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลที่สำคัญ ๆ และทันสมัย เพราะปัจจุบันสังคมและโลกมีความสลับซับซ้อน การขยายการเรียนรู้ให้กว้าง มีความหลากหลายและเป็นไปตามสภาพจริง ความรู้ใหม่จะเกิดจากการสังเคราะห์และเชื่อมโยงในการฝึกกระบวนการคิดแบบวิเคราะห์ อันจะนำไปสู่การคิดสร้างสรรค์

5.4 สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของผู้เรียน

5.6 ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากสื่อ แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายตามธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน

5.7 การประเมินในขณะที่มีการเรียนการสอน มีการอภิปรายผลงานหรือองค์ความรู้ที่สรุปได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ วิเคราะห์และอภิปรายผลที่เกิดขึ้น เพื่อพัฒนาปรับปรุง สรุปองค์ความรู้และนำไปประยุกต์ใช้

จากเอกสารดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าหลักการจัดการเรียนรู้ ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ หรือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น ความรู้และความเข้าใจของครูและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาต้องเปลี่ยนไปจากเดิม คือ จะต้องมีการสำรวจความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน และสำรวจพื้นฐานความรู้เดิม มีการเตรียมการ เกี่ยวกับสาระการเรียนรู้และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เตรียมวางแผนการเรียนการสอน เสร็จแล้วดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ โดยแบ่งเป็นขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นวิเคราะห์ สำหรับในขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ ทำความเข้าใจข้อมูลโดยใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ ให้ผู้เรียนสรุปความรู้ที่ได้ด้วยตนเอง มุ่งพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมให้เต็มศักยภาพ เนื่องจากธรรมชาติของผู้เรียนจะมีศักยภาพที่หลากหลายและซับซ้อน ให้โอกาสผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้แนวคิดหลัก (main concept) กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดตามสิ่งที่น่าสนใจหรือข้อมูลใหม่ เพื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดหลัก ทำการวิเคราะห์สรุปและจัดระเบียบความรู้ใหม่ ให้ผู้เรียนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อภิปรายผลงานหรือองค์ความรู้ที่สรุปได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ วิเคราะห์ และอภิปรายผลการเรียนรู้ มีการประเมินผลการสรุปและนำไปประยุกต์ใช้

1.1.4 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็น

สำคัญ

การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา ที่จัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คณะอนุกรรมการการปฏิรูปการเรียนรู้ ในคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

และกระทรวงศึกษาธิการ (2543: 67) ได้เสนอแนวทางสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาว่าผู้บริหารควรมีบทบาทที่สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ ดังนี้

1. ปรับเปลี่ยนแนวคิดในการบริหารจัดการเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยสนับสนุนและมีส่วนร่วมกับผู้เรียนและครูในการจัดการเรียนรู้
2. กำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสถานศึกษาไว้ในธรรมนูญสถานศึกษาที่มีแผนงานในการปฏิรูปการเรียนรู้ ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 4 ที่ว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษา
3. นำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้กำหนดนโยบายของสถานศึกษา
4. บริหารจัดการให้เอื้ออำนวยความสะดวกให้ครูมีเสรีภาพในการคิดพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ ทำการวิจัยในชั้นเรียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเพื่อนครู การทำงานเป็นทีม ผนึกกำลังระหว่างกลุ่มวิชา เพื่อพัฒนาผลการเรียนให้ได้ตามมาตรฐานหลักสูตร
5. พัฒนาสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้สามารถใช้โลกเป็นห้องเรียน
6. จัดให้มีระบบนิเทศภายใน ช่วยเหลือครูในด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

1.1.5 บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทุกแนวคิดจะไม่ประสบความสำเร็จหากครูและผู้เรียนไม่เปลี่ยนบทบาทของตน ครูเคยชินกับบทบาทเดิม คือ การบอกเล่า เน้นการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ให้ผู้เรียนสอดคล้องกับผลการติดตามและประเมินการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549 ข: 244–245) พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่จัดทำแผนการสอนไว้สำหรับการตรวจสอบตามระบบเท่านั้น มีการนำไปใช้สอนจริง ๆ น้อยมาก ครูผู้สอนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการสอนแบบบูรณาการข้ามกลุ่มสาระ ขาดทักษะในการสอนให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ ประกอบกับสาระการเรียนรู้มีมากเกินไป ทำให้ครูกังวลกับการสอนเนื้อหาให้ครบตามหลักสูตรมากกว่าการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ สถานศึกษาจึงไม่สามารถจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ได้ ขณะเดียวกันผู้เรียนก็เคยชินกับการเป็นผู้ฟังคอยรับและจดจำความรู้ การปฏิรูปการเรียนรู้จะประสบความสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อครูเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนและผู้เรียนก็เปลี่ยนพฤติกรรมเรียน บทบาทของครูจึงต้องเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงในชั้นเรียน เมื่อสภาพการเรียน

การสอนหรือการจัดการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไป ผู้เรียนก็จำเป็นต้องเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ไปตามสภาพที่ครูจัดให้ สำหรับบทบาทของครูที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปนั้น กรมวิชาการ (2543 : 13-15) ได้นำเสนอบทบาทของครูไว้ 3 ด้านดังนี้

1. การเตรียมการสอน

1.1 ศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ

1.2 ศึกษาหาแหล่งความรู้ที่หลากหลาย

1.3 วางแผนการสอน โดยมีองค์ประกอบย่อย ดังนี้

1.3.1 กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน

1.3.2 วิเคราะห์เนื้อหาและความคิดรวบยอด

1.3.3 ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดหรือ

เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

1.3.4 กำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้

1.4 จัดเตรียมความพร้อมสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1.4.1 สื่อ วัสดุการเรียนการสอน ให้เพียงพอสำหรับผู้เรียน

1.4.2 เอกสาร หนังสือหรือข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน

1.4.3 ติดต่อแหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล สถานที่ หรือสารสนเทศวัสดุต่าง ๆ และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

1.4.4 เครื่องมือการประเมินผลการเรียนรู้

1.4.5 ห้องเรียนหรือสถานที่เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การจัดโต๊ะ เก้าอี้ ในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น

2. การสอน

2.1 สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี

2.2 กระตุ้นผู้เรียนให้สนใจในการร่วมกิจกรรม

2.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่ได้เตรียมไว้ โดยอาจมีการปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสถานการณ์ที่เป็นจริง ดังนี้

2.3.1 ดูแลให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

2.3.2 อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2.3.3 กระตุ้นผู้เรียนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเต็มที่

2.3.4 สังเกตและบันทึกพฤติกรรมและการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งเหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นขณะทำกิจกรรม

2.3.5 ให้คำแนะนำและข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้เรียนตามความจำเป็น

2.3.6 บันทึกปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อการปรับปรุงกิจกรรมให้ดีขึ้น

2.3.7 ให้การเสริมแรงผู้เรียนตามความเหมาะสม

2.3.8 ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียน และให้ข้อมูลเนื้อหา ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

2.3.9 ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมและการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะตามความเหมาะสม

3. การประเมินผล

3.1 เก็บรวบรวมผลงานและประเมินผลงานของผู้เรียน

3.2 ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน

1.1.6 ตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ตัวบ่งชี้หรือภาพความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเป็นเป้าหมายของสถานศึกษา ที่ใช้ดำเนินการพัฒนาสถานศึกษา ผู้เรียน ครู ผู้ปกครองและ คณะกรรมการสถานศึกษา ให้เป็นไปตามตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีหน่วยงานหลายหน่วยงานได้กำหนดตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543 ข: 18-21) ได้นำเสนอ ตัวบ่งชี้ของความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษา จะปรากฏผลดังนี้

1. สถานศึกษา

สถานศึกษาต้องมีบรรยากาศในเชิงบวก มีความสัมพันธ์อันดีระหว่าง บุคลากร คณะครู กรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครอง มีความมั่นใจในภาวะผู้นำและการจัดการ คณะครูและกรรมการสถานศึกษารับรู้ในการรับผิดชอบต่องานของตน ต่อความสำเร็จของ สถานศึกษาและดำเนินงานอย่างเต็มที่เพื่อที่นำนโยบายของสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติอย่าง ประสพผลสำเร็จ ดำเนินการให้มีการใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ ดำเนินการยกระดับจิตใจ จริยธรรม สังคมและวัฒนธรรมของสถานศึกษาอย่างเต็มที่ ให้ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเข้าสู่ ความเป็นผู้ใหญ่ ต้องมีการตรวจสอบประสิทธิภาพของสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ โยงใย สถานศึกษากับชุมชนในวงกว้าง และสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายทางการเรียนของผู้เรียนและ

การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคล นอกจากนี้ผู้บริหารควรสามารถใช้บุคลากร สิ่งอำนวยความสะดวกและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถควบคุม การเงินและการบริหารงานทั่วไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดำเนินการให้มีแผนพัฒนาสถานศึกษา อย่างคุ้มค่า โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การปรับปรุงผลการเรียน และดำเนินการให้มีการใช้เงินอย่างคุ้มค่า

2. ผู้เรียน

ผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียน บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ล่วงหน้าหรือดีกว่าที่คาดหวังไว้ ผู้เรียนต้องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางภาษา คณิตศาสตร์ และทักษะด้านสารสนเทศ ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นเกี่ยวกับการเรียนวิชาต่าง ๆ และมีแรง จูงใจอย่างสูงที่จะเรียนมากขึ้น มีเจตคติและพฤติกรรมที่ดี และได้รับการสนับสนุนในการรักษา สภาพแวดล้อมการทำงานที่ดีของสถานศึกษา ตัวบ่งชี้ดังกล่าวสอดคล้องกับตัวบ่งชี้การจัด การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 3-4 ; อ้างถึงใน กรมวิชาการ 2543: 10-11) ซึ่งกำหนดตัวบ่งชี้การเรียนรู้ของผู้เรียนไว้ 9 ข้อ ดังนี้

2.1 มีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2 ฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง

2.3 ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม

2.4 ฝึกคิดอย่างหลากหลายและสร้างสรรค์จินตนาการ ตลอดจนได้

แสดงออกอย่างชัดเจนและมีเหตุผล

2.5 ได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบแก้ปัญหาทั้งด้วยตนเอง และ

ร่วมกัน

2.6 ได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง

2.7 เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ

ของตนเอง อย่างมีความสุข

2.8 ฝึกตนเองให้มีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน

2.9 ฝึกประเมิน ปรับปรุงตนเองและยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจใฝ่

หาความรู้อย่างต่อเนื่อง

3. ครู

ครูต้องมีความรู้และความเข้าใจในวิชาที่ตนสอนเป็นอย่างดี ตั้งความ คาดหวังให้กับผู้เรียนสูง วางแผนการสอนโดยการจัดกิจกรรมที่หลากหลายสอดคล้องกับ ธรรมชาติและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในห้องเรียน กำหนดระยะเวลาใน การจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม ใช้ทรัพยากรและเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ วัดและประเมินผล

งานของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ สนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้กว้างขึ้นโดยการให้กิจกรรมที่ท้าทาย ครูต้องได้รับการติดตาม ประเมินผลงานและสนับสนุนการปฏิบัติงานอย่างมีระบบ ตัวบ่งชี้ดังกล่าวสอดคล้องกับตัวบ่งชี้การสอนของครู ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 3-4 ; อ้างถึงใน กรมวิชาการ 2543: 11-12) ได้กำหนดตัวบ่งชี้การสอนของครูไว้ 10 ข้อ ดังนี้

- 3.1 เตรียมการสอนทั้งเนื้อหาและวิธีการ
- 3.2 จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลูกเร้า จูงใจ และเสริมแรงให้ผู้เรียนอย่างทั่วถึง
- 3.3 เอาใจใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและแสดงความเมตตาต่อผู้เรียนอย่างทั่วถึง
- 3.4 จัดกิจกรรมและสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้แสดงออกและคิดอย่างสร้างสรรค์
- 3.5 ส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกทำและฝึกปรับปรุงตนเอง
- 3.6 ส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกตส่วนดีและปรับปรุงส่วนด้อยของผู้เรียน
- 3.7 ใช้สื่อการสอนเพื่อฝึกการคิด การแก้ปัญหาและการค้นพบความรู้
- 3.8 ใช้แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง

3.9 ฝึกฝนกิจกรรมรายาบทและวินัยตามวิถีวัฒนธรรมไทย

3.10 สังเกตและประเมินพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

4. ผู้ปกครอง

ผู้ปกครองมีความชื่นชมในการทำงานร่วมกับสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นงานที่นำไปสู่การเพิ่มผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ผู้ปกครองเข้าใจและสนับสนุนงานของสถานศึกษา ผู้ปกครองได้รับการรายงานเกี่ยวกับผลการเรียนและความก้าวหน้าของผู้เรียน ผู้ปกครองรู้วิธีการสนับสนุนและช่วยเหลือผู้เรียนให้ก้าวหน้า

5. คณะกรรมการสถานศึกษา

คณะกรรมการสถานศึกษาสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างเต็มที่ และดำเนินการให้สถานศึกษามีความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ในด้านคุณภาพการศึกษา และบรรทัดฐานการเรียน

การจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น จะประสบผลสำเร็จได้นั้น สถานศึกษาต้องมีการบริหารจัดการที่ดี

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการสร้างแนวทางการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการที่มีต่อการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.2 การปฏิรูปครูและบุคลากร

การปฏิรูปครูและบุคลากร ประกอบด้วยความหมายของการปฏิรูปครูและบุคลากร เป้าหมายของการพัฒนาครูและบุคลากร และรูปแบบการพัฒนาครูและบุคลากร ซึ่งแต่ละหัวข้อนี้มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ความหมายของการปฏิรูปครูและบุคลากร

การปฏิรูปครูและบุคลากร มีหน่วยงานได้ให้ความหมายไว้หลายหน่วยงาน ดังนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545: 9) ได้ให้ความหมายของการปฏิรูปครูและบุคลากรว่า หมายถึง การส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากรให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สามารถปฏิบัติงานตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ และความก้าวหน้าในวิชาชีพ รวมทั้งได้รับการบริการด้านสวัสดิการและประโยชน์เกื้อกูล นอกจากนี้ สุนทรอมรวิวัฒน์ (2548: 45) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาครูในเชิงกระบวนการ คือ การจัดให้มีโปรแกรมการพัฒนาครูอย่างหลากหลายทั้งโดยรัฐ คือกระทรวงศึกษาธิการหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสมาคมวิชาชีพ องค์กรเอกชน เป็นระบบเปิดให้หน่วยงานใดจัดก็ได้ แต่จะต้องมีฐานที่จะเป็นศูนย์กลางการกำกับดูแล โดยอาจจะอยู่ที่เขตพื้นที่การศึกษา สำนักผู้ตรวจหรืออาจจะอยู่ที่ใดก็ได้ ทั้งนี้ให้มีการนำมาตรฐานการศึกษาของชาติ มาตรฐานสมรรถนะของวิชาชีพครูและเกณฑ์ในการวัดหรือประเมินผลซึ่งมีอยู่มากในการพัฒนาครูมาใช้ให้เป็นประโยชน์

1.2.2 เป้าหมายของการพัฒนาครูและบุคลากร

สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2543: 25-26) ได้กล่าวถึงการพัฒนาครูให้สามารถทำงานที่มีคุณภาพ นอกเหนือจากความสามารถทางด้านวิชาการแล้ว ครูควรมีความจริงจังในวิชาชีพครู ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาครู จึงควรเน้นคุณภาพ 5 มิติด้วยกัน ดังนี้

1. มีความรู้ในหลักสูตรและเนื้อหาวิชาในหลักสูตรอย่างเพียงพอ
2. มีทักษะด้านวิชาชีพครูและมีความสามารถในการใช้ยุทธวิธีในการ

สอนและการประเมินผลอย่างหลากหลาย

3. สามารถคิดไตร่ตรองและมีความสามารถที่จะวิเคราะห์ตนเอง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของวิชาชีพครู

4. มีความเห็นอกเห็นใจ และมีความจริงใจในการรับรู้ศักดิ์ศรีของนักเรียนผู้ปกครอง และเพื่อนร่วมงานในการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายด้านการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

5. มีความสามารถในการจัดการ เพราะครูต้องรับภาระรับผิดชอบในการจัดการหลาย ๆ ด้านทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน

ความก้าวหน้าของการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งต่อเนื่องจากผลของความก้าวหน้าในเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างรวดเร็ว วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาแบบเดิม คือ การอ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น และความรู้ที่เป็นข้อมูลยังมีความจำเป็นอยู่ แต่วิธีการที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายเหล่านี้ต้องปรับเปลี่ยนไป เพราะผู้เรียนมีโอกาเข้าถึงและจัดกระทำข้อมูลด้วยตนเองมากขึ้น ระบบเครือข่ายข้อมูลและการสื่อสารเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ของตนเองได้ด้วยตนเอง บทบาทของครูในปัจจุบันต้องเปลี่ยนจากแบบเดิมที่เป็นผู้สอนมาเป็นครูผู้ให้การสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน การพัฒนาครูประจำการและบุคลากรที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญมากต่อการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งจะส่งผลสำเร็จต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545: 9) ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้กำหนดเป็นมาตรการการปฏิรูปครูและบุคลากร เพื่อให้การปฏิรูปครูและบุคลากรประสบผลสำเร็จ

นอกจากนี้ พุทธิ ศิริบรรณพิทักษ์และคณะ (2544: 34) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ของการพัฒนาครูประจำการให้มีคุณภาพว่าจะต้องมีการปรับปรุงวิธีการพัฒนาดังนี้

1. ครูประจำการต้องมีคุณภาพมาตรฐานวิชาชีพขั้นสูงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
2. ครูประจำการต้องมีวัฒนธรรมและจิตวิญญาณพิเศษ เก่งสู้ปัญหา มุ่งประโยชน์สังคมเป็นหลัก และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก
3. ครูประจำการต้องเข้าใจว่าวิชาชีพครูคืออะไร
4. ต้องพัฒนาสถานปฏิบัติการของครูประจำการ ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ

5. สถาบันผลิตครูจะต้องถือว่าการพัฒนาครูประจำการ คือ การกิจสำคัญและมีการร่วมมือกันเป็นเครือข่าย หรือมีการร่วมมือกับสถานศึกษาและสถาบันอื่น ๆ เป็นเครือข่ายในการพัฒนาครูประจำการ

6. หลักสูตรพัฒนาครูประจำการต้องมีมาตรฐาน มุ่งให้ครูศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองได้อย่างมีระบบและต่อเนื่อง และนำไปใช้ในสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

7. จัดเครือข่ายครูแห่งชาติ ครูต้นแบบ หรือครูดีเด่นในสาขาวิชาต่าง ๆ ให้ช่วยพัฒนาครูประจำการ ให้รู้วิธีการใหม่ ที่ทำได้จริงและได้ผลดี

8. จัดตั้งกองทุนสนับสนุนพัฒนาตนเองและเครือข่ายของครู

9. ส่งเสริมให้เกษียณอายุราชการก่อนกำหนด สำหรับครูที่ไม่สนใจพัฒนาตนเอง

10. กฎหมายควรระบุว่าภายใน 3-5 ปี ครูจะต้องเรียนหรืออบรมเพิ่มเติม 10-20 หน่วยกิต จึงจะได้รับเงินเดือนเพิ่ม

11. ให้มีศูนย์กลางการพัฒนาครูกระจายทั่วประเทศ

12. ให้ครูและผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้นำทางความคิดและคุณธรรม จริยธรรมอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ จาตุรนต์ ฉายแสง (2548 ข: 7) ได้กล่าวถึงทิศทางและมาตรการการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ไว้ดังนี้

1. เปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาครู โดยเชื่อมโยงกับการประเมินสมรรถนะทางวิชาชีพของครู ที่พิจารณาจากความรู้ ความสามารถของครูเฉพาะวิชา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน สอดคล้องกับ นพ วิทย์พัฒน์ (2548: 10) ได้กล่าวถึงคุณภาพการปฏิบัติงานของครู ที่เรียกว่าสมรรถนะ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานนั้น ๆ

2. ลดภาระงานครู ด้วยการสนับสนุนตัวอย่างเอกสารหลักสูตร สื่อ จัดสรรอัตราลูกจ้างให้แก่โรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียน

3. ให้มีคู่มือวิชาการเพื่อการพัฒนาครู โดยกำหนดวงเงินงบประมาณในการพัฒนา ฝึกอบรมของครูต่อคนต่อปี เพื่อจัดสรรให้แก่ครู ทั้งนี้โรงเรียนสามารถบริหารจัดการได้เอง โดยมีเครือข่ายการพัฒนาครูและมหาวิทยาลัยที่จะจัดหลักสูตรการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการการเรียนรู้ของครู ผู้เรียนและการปฏิบัติงานจริงของสถานศึกษา

4. เร่งจัดตั้งสถาบันพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา (สคปศ.) บริหารจัดการลักษณะหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ (service delivery unit : SDU) เพื่อเป็นองค์กรกลางบริหารจัดการและสนับสนุนเครือข่ายการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกภาคส่วนทั่วประเทศให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลด้วยมาตรฐานเดียวกัน

5. พัฒนาหลักสูตรการผลิตครูใหม่ให้มีทางเลือกที่หลากหลาย เพื่อรองรับการปฏิรูปการเรียนรู้ รวมทั้งมีความต่อเนื่องกับหลักสูตรการพัฒนาเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษาของครูประจำการด้วย

6. แก้ปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรม โดยจัดระบบการบริหารจัดการด้านกำลังคน ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษารองรับความจำเป็นตามสภาพจริงของแต่ละสถานศึกษา

7. ลดปัญหาหนี้สินครูพร้อมกับการสร้างวินัยทางการเงินและให้มีรายได้เสริมจากการปฏิบัติหน้าที่ครูได้อย่างเต็มที่

8. เร่งผลักดันกฎหมายประกอบตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2547 ให้มีผลบังคับใช้อย่างครบถ้วนจริงจัง

1.2.3 รูปแบบการพัฒนาครูและบุคลากร

สำหรับรูปแบบการพัฒนาครูประจำการนั้น พลตัมภ์ โพธิ์ศรีทอง (2541: 13) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาครูประจำการ โดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน และมุ่งผลให้เกิดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยตรงคือ การพัฒนาครูประจำการด้วยกระบวนการเรียนรู้ 5 กระบวนการ และหวังผลให้ครูนำกระบวนการเหล่านี้ไปใช้ในการเรียนการสอนของตนเอง กระบวนการเรียนรู้ 5 กระบวนการ ดังกล่าวมีดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้อย่างมีความสุข ประกอบด้วยการสร้างศรัทธา และฉันทะการเรียนรู้จากธรรมชาติและกลมกลืนกับวิถีชีวิต

2. กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วยกระบวนการกลุ่ม การสอนแบบสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การสอนแบบร่วมมือ

3. กระบวนการเรียนรู้ด้วยการฝึกคิดวิเคราะห์ ประกอบด้วย การคิดจำแนกเชื่อมโยง การคิดแก้ปัญหาและทักษะเผชิญสถานการณ์

4. กระบวนการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาสุนทรียภาพ ประกอบด้วย การเรียนรู้อย่างสมดุลระหว่างความรู้ กับความสุนทรียภาพ

5. กระบวนการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาลักษณะนิสัย ประกอบด้วย การเรียนรู้อย่างสมดุลระหว่างความรู้ ความจริง ความดี ผสมผสานการฝึกฝนกาย วาจา ใจ

นอกจากนี้ สุรศักดิ์ หลาบมาลา (2543: 68) ได้กล่าวถึง รูปแบบ การพัฒนาวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. การพัฒนาวิชาชีพโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน มีวิธีดำเนินการ 3 ลักษณะ คือ

1.1 การพัฒนาวิชาชีพภายในสถานศึกษา โดยมีครูและผู้เชี่ยวชาญใน สถานศึกษาทำงานร่วมกับครูคนอื่น ๆ สอดคล้องกับ พลสันท์ โพธิ์ศรีทอง (2541: 11) ที่ได้ เสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาคูประจำการโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน ให้ครูประจำการเรียนรู้และ ร่วมทำงานกับครูผู้เชี่ยวชาญ เน้นครูเชี่ยวชาญในโรงเรียนเดียวกัน กลุ่มเดียวกัน อำเภอและจังหวัด เดียวกัน

1.2 การพัฒนาวิชาชีพระหว่างสถานศึกษา ผู้ให้การพัฒนามาจะเป็นครู ผู้เชี่ยวชาญจากสถานศึกษาใดก็ได้ภายในกลุ่มหรือมาจากสถานศึกษาอื่น

1.3 ที่ปรึกษาจากภายนอก ทำงานร่วมกับครูภายในสถานศึกษา

2. การเขียนรายวิชาการสัมมนาเชิงปฏิบัติการและการประชุมสัมมนา มี วิธีดำเนินการ 2 ลักษณะ คือ

2.1 เข้าร่วมโดยกลุ่มครูผู้ซึ่งหลังจากการสัมมนากลับมาทำงานร่วม กันภายในสถานศึกษา เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2.2 เข้าร่วมโดยครูคนเดียวผู้ซึ่งกลับมาทำงานร่วมกับเพื่อนครู เพื่อ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

สำหรับขอบข่ายหรือองค์ประกอบของกระบวนการเรียนการสอนที่ต้อง พัฒนาคูให้เกิดจิตสำนึกและนำไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของครูในสถานศึกษาในชั้นเรียนที่ รับผิดชอบนั้น พลสันท์ โพธิ์ศรีทอง (2541: 13) ได้เสนอขอบข่ายหรือองค์ประกอบ ดังนี้

1. ปฏิรูประบบวิธีเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเปลี่ยนจากครูเป็นศูนย์กลางมา เป็น การใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเรียนรู้จากสื่อ นวัตกรรม เครื่องมือการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มากขึ้น

2. ปรับปรุงพฤติกรรมการสอนของครูให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้แบบ ใหม่ของผู้เรียน

3. พัฒนาสื่อ และเทคโนโลยี ตลอดจนเครื่องมือการเรียนรู้ ให้ส่งเสริม วิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน

4. สร้างสรรค์บรรยากาศการเรียนการสอนที่เป็นอิสระ เป็นสุขทั้งผู้เรียน และครู

5. ปรับรื้อกระบวนการบริหารจัดการให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและประเมินผลตามสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน

รูปแบบการพัฒนาวิชาชีพโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน เป็นรูปแบบการพัฒนาที่ได้แนวคิดมาจาก “การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน” หรือ “การจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน” (school-based management) ซึ่ง อุทัย บุญประเสริฐ (2543: 17) ได้กล่าวถึงหลักการที่ใช้ในการบริหารสถานศึกษา ตามแนวการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังนี้

1. ความหลากหลาย
 - 1.1 มีหลายวิธีที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย
 - 1.2 เน้นความยืดหยุ่น
2. การกระจายอำนาจ
 - 2.1 ปัญหาควรถูกแก้ไขให้ถูกกาลเทศะ
 - 2.2 มุ่งที่ประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา
3. หลักการของระบบการบริหารตนเอง
 - 3.1 บริหารตนเอง
 - 3.2 แก้ปัญหาด้วยตนเอง
 - 3.3 รับผิดชอบและตรวจสอบง่าย
4. การมีส่วนร่วม
 - 4.1 พัฒนาทรัพยากรในองค์กร
 - 4.2 สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ นรา สมประสงค์ (2548: 43-45) ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานว่าเป็นการกระจายอำนาจทางการศึกษาอย่างแท้จริง ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบผู้นำการพัฒนา โดยอาศัยความร่วมมือจากคณะกรรมการมีอิสระและคล่องตัวในการบริหารจัดการควบคู่กับความรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ นอกจากการพัฒนาครูและบุคลากรโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานแล้ว การพัฒนาครูและบุคลากรของหน่วยงานต้นสังกัด ควรดำเนินการพัฒนาโดยสอดคล้องกับภาระงานปกติของครูและผู้บริหารสถานศึกษา สอดคล้องกับ สยาม สุ่มงาม (2541: บทคัดย่อ) ที่พบว่า การนำความรู้ไปถ่ายทอดของศึกษานิเทศก์ให้กับผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ใช้วิธีการผนวกในงานปกติ คือ การประชุมผู้บริหารประจำเดือน น้อยแห่งที่ใช้การฝึกอบรมพิเศษ

การนำแนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มาใช้พัฒนาครูและบุคลากรด้วยกระบวนการเรียนรู้ 5 กระบวนการ โดยมีขอบข่ายของการพัฒนา คือ เน้นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเรียนรู้จากสื่อ นวัตกรรม เครื่องมือการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มากขึ้น ปรับพฤติกรรมการสอนของครูให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ของผู้เรียน พัฒนาสื่อ เทคโนโลยีและเครื่องมือการเรียนรู้ จัดทำแหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน ใช้หลักประชาธิปไตยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ เป็นสุขทั้งผู้เรียนและครู การบริหารจัดการเน้นการบริหารคุณภาพที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและเน้นประเมินผลตามสภาพจริงของผู้เรียน

1.3 การปฏิรูปการบริหารจัดการ

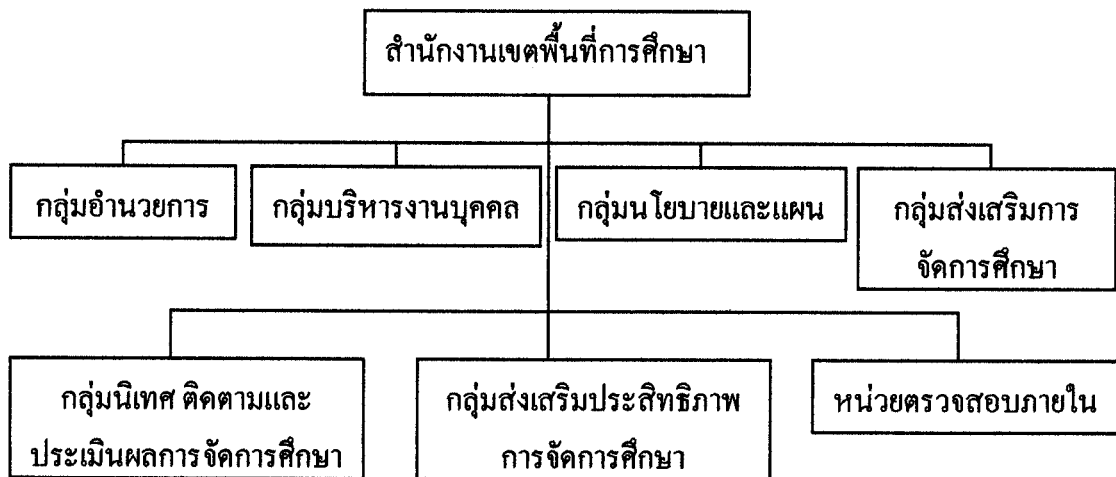
พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ได้จัดระเบียบบริหารราชการเขตพื้นที่การศึกษา โดยกำหนดไว้ในสาระบัญญัติ มาตรา 33 ว่า การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษา และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ โดยคำแนะนำของสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดเขตพื้นที่การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศจัดตั้งเขตพื้นที่การศึกษา 175 เขต โดยการยุบรวมสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สามัญศึกษาจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ และ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ เข้าด้วยกันเป็นสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา และได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2548: 346) ได้ระบุไว้ว่าสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีอำนาจหน้าที่ ในการบริหาร และจัดการศึกษาและพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พัฒนางานด้านวิชาการ และจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาร่วมกับสถานศึกษา รับผิดชอบในการพิจารณาแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาของสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กฎหมายกำหนด

โครงสร้างการบริหารที่ปรับเปลี่ยนไป ส่งผลให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีการปรับภารกิจโครงสร้างการบริหาร

1.3.1 โครงสร้างการบริหารจัดการระดับเขตพื้นที่การศึกษา

การจัดโครงสร้างและการแบ่งส่วนราชการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ข: 6) ได้กำหนดภารกิจโครงสร้างการบริหารจัดการเป็น

7 ด้าน คือ กลุ่มอำนวยการ กลุ่มบริหารงานบุคคล กลุ่มนโยบายและแผน กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา หน่วยตรวจสอบภายใน ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างการบริหารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ข) คู่มือการปฏิบัติงานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
กรุงเทพมหานคร องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.) หน้า 6

รายละเอียดของแต่ละกลุ่มมีภารกิจดังนี้

1. กลุ่มอำนวยการ

1.1 แนวคิด

งานอำนวยการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กร การประสานงานและให้บริการ สนับสนุน ส่งเสริม ให้กลุ่มภารกิจและงานต่าง ๆ ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สามารถบริหารจัดการและดำเนินงานตามบทบาทภารกิจ อำนาจหน้าที่ ได้อย่างเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบนพื้นฐานของความถูกต้องและโปร่งใส ตลอดจนสนับสนุนและให้บริการข้อมูลข่าวสาร เอกสาร สื่ออุปกรณ์ทางการศึกษา และทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษาเพื่อให้สถานศึกษาบริหารจัดการได้อย่างสะดวก คล่องตัว มีคุณภาพ ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อให้บริการ สนับสนุน ส่งเสริม ประสานงานและ
อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาเป็นไปด้วยความ
เรียบร้อย มีประสิทธิภาพ

1.2.2 เพื่อให้การบริหารงบประมาณและทรัพย์สินของเขตพื้นที่
การศึกษา เป็นไปด้วยความถูกต้อง โปร่งใส ประหยัดและคุ้มค่า

1.2.3 เพื่อให้บริการและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและผลงาน
เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในสังกัดต่อสาธารณชน ก่อให้
เกิดความรู้ ความเข้าใจการดำเนินงาน เกิดความเลื่อมใสและศรัทธา และให้การสนับสนุนการจัด
การศึกษา

1.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

1.3.1 กลุ่มงานบริหารทั่วไป

(1) งานธุรการ

- 1) งานสารบรรณ
- 2) การรับส่งงานในหน้าที่ราชการ
- 3) การมอบหมายหน้าที่การงาน
- 4) งานเลขานุการผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การ

ศึกษา

5) การประชุมภายในสำนักงาน

- (2) งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
- (3) งานยานพาหนะ
- (4) งานการจัดระบบบริหารและพัฒนาองค์กร

1) การจัดระบบบริหาร

- 2) การพัฒนาองค์กร
- 3) การจัดทำระเบียบและประกาศสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษา

- 4) การตรวจสอบกลั่นกรองงาน
- 5) การมอบอำนาจของผู้บริหารเขตพื้นที่การ

ศึกษาให้ข้าราชการปฏิบัติราชการแทน

6) การควบคุมภายใน

1.3.2 กลุ่มงานประชาสัมพันธ์

- (1) งานการสร้างเครือข่ายการประชาสัมพันธ์
 - 1) การสร้างเครือข่ายภายนอกองค์กร
 - 2) การสร้างเครือข่ายภายในองค์กร
- (2) งานเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานต่อสาธารณชน
- (3) งานบริการด้านข้อมูลข่าวสาร

1.3.3 กลุ่มงานประสานงาน

และภายนอกเขตพื้นที่การศึกษา

- (1) งานประสานการดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภายใน
- (2) งานการประสานการใช้ทรัพยากรของหน่วยงาน
- (3) งานการประสานงานเกี่ยวกับการสรรหากรรมการ

และอนุกรรมการในระดับ ต่าง ๆ

1.3.4 กลุ่มงานบริหารการเงินและสินทรัพย์

- (1) งานบริหารการเงิน
 - 1) การรับเงิน
 - 2) การเบิกเงิน
 - 3) การเก็บรักษาเงิน
 - 4) การจ่ายเงิน
 - 5) การนำเงินส่งคลัง
 - 6) การกันเงินไว้เบิกเหลื่อมปี
- (2) งานบริหารบัญชี
 - 1) การตั้งยอดบัญชีระหว่างปีงบประมาณ
 - 2) การจัดทำกระดาดำทำการ
 - 3) การบันทึกเปิดบัญชีเกณฑ์คงค้าง
 - 4) การบันทึกบัญชีประจำวัน
 - 5) การสรุปรายการบันทึกบัญชี
 - 6) การปรับปรุงบัญชีเมื่อสิ้นปีงบประมาณ
 - 7) การปิดบัญชี
 - 8) การตรวจสอบ

9) การแก้ไขข้อผิดพลาด

10) การรายงานการเงิน

1.3.4 งานบริหารพัสดุและสินทรัพย์

(1) การซื้อ/จ้างและการจัดหาพัสดุวิธีอื่น

(2) การควบคุมพัสดุ

(3) การดำเนินงานที่ราชพัสดุ

2. กลุ่มบริหารงานบุคคล

2.1 แนวคิด

การบริหารงานบุคคลในเขตพื้นที่การศึกษาเป็นมาตรการมุ่งใจให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของหน่วยงานโดยยึดหลักการกระจายอำนาจ ระบบคุณธรรมและหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้การบริหารจัดการ มีความคล่องตัวเกิดความอิสระในการปฏิบัติงานภายใต้กฎหมายระเบียบปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติงานได้รับการพัฒนา มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญกำลังใจ นำไปสู่การบริการครูและบุคลากรทางการศึกษาตามหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนต่อไป

2.2 วัตถุประสงค์

2.2.1 เพื่อให้การดำเนินงานด้านการบริหารงานบุคคล ถูกต้อง รวดเร็ว เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล สนองตอบความต้องการของหน่วยงานในเขตพื้นที่การศึกษา

2.2.2 เพื่อส่งเสริมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและมีจิตสำนึกในการปฏิบัติภารกิจที่รับผิดชอบให้เกิดผลสำเร็จตามหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

2.2.3 เพื่อส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานเต็มตามศักยภาพ โดยยึดมั่นในระเบียบวินัย จรรยาบรรณอย่างมีมาตรฐานแห่งวิชาชีพ

2.2.4 เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้ปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานวิชาชีพได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและความก้าวหน้าในวิชาชีพซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

2.3.1 งานธุรการ

2.3.2 กลุ่มงานวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง

(1) งานวิเคราะห์และวางแผนอัตรากำลังคน

1) การวิเคราะห์และวางแผนอัตรากำลังคน

เงินเดือน

2) การเกลี่ยอัตราค่าจ้าง การตัด โอนตำแหน่งและอัตรา

(2) งานกำหนดตำแหน่งและวิทยฐานะ

2.3.3 กลุ่มงานสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง

(1) งานสรรหาและบรรจุ

1) การสอบแข่งขัน การสอบคัดเลือก การคัดเลือก

2) การบรรจุเข้ารับราชการใหม่

(2) งานแต่งตั้ง ย้าย โอนข้าราชการครูและบุคลากรทาง

การศึกษา

1) การแต่งตั้งข้าราชการครูและบุคลากรทางการ

ศึกษา

2) การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

3) การโอนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

4) การบรรจุกลับเข้ารับราชการ

5) การรักษาราชการแทน

(3) งานออกจากราชการ

1) การเกษียณอายุราชการ

2) การลาออกจากราชการ

3) การให้ออกจากราชการกรณีอื่นๆ (ขาดคุณสมบัติ

คุณภาพ หย่อนสมรรถภาพ)

4) การออกจากราชการกรณีถูกเพิกถอนใบอนุญาต

ประกอบวิชาชีพ

2.3.4 กลุ่มงานบำเหน็จความชอบและทะเบียนประวัติ

(1) งานบำเหน็จความชอบ

(2) งานทะเบียนประวัติ

(3) งานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

(4) งานบริการบุคลากร

1) การขอยกเว้นการเกณฑ์ทหาร

2) การขอมิบัตรประจำตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ

- 3) การขอหนังสือรับรอง
- 4) การขออนุญาตให้ข้าราชการไปต่างประเทศ
- 5) การขออนุญาตลาอุปสมบท
- 6) การลาไปประกอบพิธีฮัจญ์
- 7) การขอพระราชทานเพลิงศพ

2.3.5 กลุ่มงานพัฒนาบุคลากร

- (1) งานฝึกอบรมและศึกษาต่อ
 - 1) การฝึกอบรม
 - 2) การศึกษาต่อ
- (2) งานส่งเสริมและเชิดชูเกียรติ
- (3) งานพัฒนามาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณ
 - 1) การขอรับใบอนุญาตและขอต่อใบอนุญาตวิชาชีพ
 - 2) การส่งเสริมความมั่นคง พดวงความเป็นธรรมใน

การประกอบวิชาชีพ

- (4) งานประเมินคุณภาพการบริหารงานบุคคล

2.3.6 กลุ่มงานวินัยและนิติการ

- (1) งานวินัย
- (2) งานอุทธรณ์และร้องทุกข์
 - 1) การอุทธรณ์
 - 2) การร้องทุกข์
- (3) งานกฎหมายและการดำเนินคดีของรัฐ

3. กลุ่มนโยบายและแผน

3.1 แนวคิด

เป็นหน่วยงานที่ส่งเสริม สนับสนุนและประสานงานในเชิงนโยบาย ให้สถานศึกษาจัดการศึกษาเป็นไปตามนโยบายและมาตรฐานการศึกษาชาติ มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานตามยุทธศาสตร์เป็นสำคัญ (strategic results-based management: SRBM) ใช้ระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ (strategic performance based budgeting: SPBB) โดยเน้นความโปร่งใส ทันสมัย ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ยึดหลักการมีส่วนร่วม (participation) การบริหารที่สนับสนุนที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน

(school-based management) โดยมีกระบวนการวางแผน การดำเนินการตามแผน การกำกับติดตามผล อย่างเป็นระบบ

3.2 วัตถุประสงค์

3.2.1 เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษา ของเขตพื้นที่การศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลสามารถสนับสนุน ส่งเสริมการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษา

3.2.2 เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถพัฒนายุทธศาสตร์ในการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

3.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

3.3.1 งานธุรการ

3.3.2 กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศ

- (1) งานข้อมูลสารสนเทศ
- (2) งานพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ
- (3) งานประสานเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและ

การสื่อสาร (ICT)

3.3.3 กลุ่มงานนโยบายและแผน

- (1) งานวิเคราะห์และพัฒนานโยบายทางการศึกษา
- (2) งานแผนและพัฒนากิจการศึกษาก้าวหน้า
- (3) งานจัดตั้ง ยุบรวม เลิกและโอนสถานศึกษา
- (4) งานแผนการจัดที่เรียนให้นักเรียน นักศึกษา

3.3.4 กลุ่มงานวิเคราะห์งบประมาณ

- (1) งานวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย
- (2) งานจัดทำและจัดสรรงบประมาณ
- (3) งานบริหารงบประมาณ

3.3.5 กลุ่มงานติดตาม ประเมินผลและรายงาน

- (1) งานติดตามการดำเนินงานตามนโยบายและแผน
- (2) งานประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายและแผน
- (3) งานรายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายและแผน

3.3.6 กลุ่มงานเลขานุการคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

4. กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา

4.1 แนวคิด

งานส่งเสริมการจัดการศึกษาเป็นงานที่สนับสนุนและส่งเสริมให้สถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการบูรณาการการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ไปสู่การศึกษาตลอดชีพ นำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ประกอบการเรียนการสอนส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้สมบูรณ์ จัดสวัสดิการ สวัสดิภาพ และกองทุนเพื่อการศึกษาที่จะเป็นการช่วยเหลือผู้เรียนปกติ ค้อยโอกาส พิการ และมีความสามารถพิเศษ หรือทั้งส่งเสริมให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา สถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน ร่วมจัดการศึกษาที่จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

4.2 วัตถุประสงค์

4.2.1 เพื่อส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษาทำให้ระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ได้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตภายใต้ความร่วมมือของบุคคล ครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทุกรูปแบบ ให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน

4.2.2 เพื่อส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิต ผู้รับบริการทางการศึกษา ให้สมบูรณ์โดยส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดอาหารกลางวัน อาหารเสริม และเพื่อส่งเสริมให้มีจริยธรรม คุณธรรม วินัย โดยเน้นกีฬา นันทนาการ ลูกเสือ-ยุวกาชาด และการปฏิบัติตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

4.2.3 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการแก่ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้รับบริการด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย

4.2.4 เพื่อส่งเสริมกิจการพิเศษที่เป็นการสร้างความมั่นคงและประสานเครือข่ายทุกระดับไปสู่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

4.3.1 งานธุรการ

(1) กลุ่มงานส่งเสริมคุณภาพการจัดการศึกษา

1) งานส่งเสริมการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต

2) งานส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมทางการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) งานส่งเสริมการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว
ชุมชน สถาบันศาสนา และสถานประกอบการ ฯลฯ

4) งานส่งเสริมการจัดการศึกษาขององค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น

5) งานส่งเสริมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

6) งานส่งเสริมการเทียบโอนผลการเรียน

7) งานส่งเสริมการจัดการศึกษาเด็กพิการ เด็กด้อย
โอกาส และเด็กที่มีความสามารถพิเศษ

4.2.3 กลุ่มงานส่งเสริมกิจการนักเรียน

(1) งานส่งเสริมสุขภาพอนามัย

(2) งานส่งเสริมกิจการแนะแนวในสถานศึกษา

(3) งานส่งเสริมกีฬาและนันทนาการ

(4) งานส่งเสริมกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด
ผู้บำเพ็ญประโยชน์ นักศึกษาวิชาทหาร

(5) งานส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย

4.2.4 กลุ่มงานส่งเสริมสวัสดิการ

(1) งานส่งเสริม สนับสนุน การระดมทรัพยากรเพื่อการ
ศึกษา

(2) งานส่งเสริมการจัดสวัสดิการ สวัสดิภาพ ในสถาน
ศึกษา

(3) งานส่งเสริมการพิทักษ์สิทธิเด็กและเยาวชน

4.2.5 กลุ่มงานส่งเสริมกิจการพิเศษ

(1) งานอันเนื่องมาจากโครงการพระราชดำริ
(2) งานการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดใน
สถานศึกษา

(3) งานตามโครงการเสมอภาคชีวิต

(4) งานความมั่นคงของชาติ

(5) งานวิเทศสัมพันธ์

(6) งานการป้องกันโรคเอดส์

(7) งานสารวัตรนักเรียน

4.2.6 กลุ่มงานส่งเสริมการจัดการศึกษาของเอกชน

- (1) งานส่งเสริมข้อมูลและสารสนเทศของสถานศึกษา
เอกชน
- (2) งานส่งเสริมและดำเนินการเปลี่ยนแปลงโรงเรียน
เอกชน
- (3) งานส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถาน
ศึกษาเอกชน
- (4) งานส่งเสริมการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนเอกชน
- (5) งานส่งเสริมด้านการอุดหนุนกองทุนสวัสดิการ

5. กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา

5.1 แนวคิด

กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นกลุ่มงานดำเนินการเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐานเท่าเทียมกัน โดยยึดโรงเรียนเป็นฐาน ส่งผลให้ผู้เรียนทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษา

5.2 วัตถุประสงค์

5.2.1 เพื่อให้มีแนวทางการนิเทศ การบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา

5.2.2 เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา และจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ

5.2.3 เพื่อส่งเสริมในสถานศึกษา มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาชาติ

5.2.4 เพื่อส่งเสริมการพัฒนา การวัดและประเมินผลการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษาให้มีคุณภาพ

5.2.5 เพื่อพัฒนาระบบการนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการบริหารจัดการศึกษา

5.2.6 เพื่อส่งเสริมการศึกษา วิจัย และพัฒนา ให้เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษามีคุณภาพมาตรฐาน

5.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

5.3.1 งานธุรการ

5.3.2 กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและ กระบวนการเรียนรู้

(1) งานส่งเสริมพัฒนาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย
การศึกษาพิเศษ ผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความสามารถพิเศษ

(2) งานส่งเสริมพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(3) งานศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย การพัฒนาหลักสูตร
และกระบวนการเรียนรู้

5.3.3 กลุ่มงานวัดและประเมินผลการศึกษา

(1) งานส่งเสริมการวัดและประเมินผลการศึกษา

(2) งานส่งเสริมและพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล
การศึกษา

(3) งานติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการวัดและ
ประเมินผลการศึกษา

(4) งานทดสอบทางการศึกษา

5.3.4 กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี ทางการศึกษา

(1) งานส่งเสริมและพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี
ทางการศึกษา

(2) งานศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย การพัฒนาสื่อ
นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

5.3.5 กลุ่มงานนิเทศ ติดตามและประเมินผล ระบบบริหารและ การจัดการศึกษา

(1) งานส่งเสริมและพัฒนากระบวนการนิเทศ และการจัด
กระบวนการเรียนรู้

(2) งานส่งเสริมสนับสนุน เครือข่ายการนิเทศของเขต
พื้นที่การศึกษา สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน

(3) งานนิเทศ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล
การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา

(4) งานศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย การพัฒนาระบบ
บริหารและการจัดการศึกษา

5.3.6 กลุ่มงานส่งเสริมพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการ
ศึกษา

(1) งานส่งเสริมการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายใน
สถานศึกษา

(2) งานตรวจสอบคุณภาพภายในสถานศึกษา

(3) งานส่งเสริมและประสานงานการประกันคุณภาพภายใน
และภายนอกสถานศึกษา

(4) งานศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย มาตรฐานและการ
ประกันคุณภาพการศึกษา

5.3.7 กลุ่มงานเลขานุการ คณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ
ประเมินผล และนิเทศการศึกษา

(1) งานพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ

(2) งานวางแผนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และ
นิเทศการศึกษา

(3) งานรายงานผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และ
นิเทศการศึกษา

6. กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา

6.1 แนวคิด

กลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาเป็นหน่วยงานที่สร้างความเข้มแข็ง การบริหารด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปให้แก่สถานศึกษา และหน่วยงานการศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอันจะนำไปสู่คุณภาพการศึกษา บุคลากรในกลุ่มส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ประกอบไปด้วยผู้ที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการเป็นพิเศษ มีหน้าที่ช่วยให้การบริหารจัดการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการบริหารที่ใช้กระบวนการ ประสานส่งเสริมสนับสนุนเพื่อนำนโยบายสู่การปฏิบัติ กระบวนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และรายงานผล ทางการบริหารจัดการ และมุ่งเน้นศึกษา วิเคราะห์ วิจัย แสวงหา และจัดทำนวัตกรรม รูปแบบ มาตรฐาน เทคนิควิธีการและเครื่องมือในการบริหารจัดการ

6.2 วัตถุประสงค์

6.2.1 เพื่อช่วยเหลือผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา บริหารจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

6.2.2 เพื่อประสาน ส่งเสริม สนับสนุนให้สถานศึกษา มีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการทั้งด้านการบริหารงานบุคคล การบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณและการบริหารงานทั่วไปโดยยึดหลักการบริหารที่ใช้สถานศึกษาเป็นมาตรฐาน (school-based management: SBM)

6.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

6.3.1 งานการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย แสวงหาและพัฒนา นวัตกรรมการบริหาร

6.3.2 งานระบบข้อมูลสารสนเทศ

6.3.3 งานการประสาน การตรวจราชการ

6.3.4 งานการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและรายงานผลการดำเนินงานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

6.3.5 งานการส่งเสริม สนับสนุนการสร้างองค์ความรู้และเทคนิค วิชาชีพในการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

7. หน่วยตรวจสอบภายใน

7.1 แนวคิด

หน่วยตรวจสอบภายใน เป็นหน่วยงานควบคุมภายในของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นเครื่องมือของผู้บริหารในการส่งสัญญาณเตือนความเสี่ยงที่ทำให้หน่วยงานปฏิบัติไม่บรรลุเป้าหมาย การตรวจสอบภายในที่เพียงพอ มีการสอบทานที่ดีสามารถที่จะทำให้การใช้ทรัพย์สินของทางราชการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล ประหยัด และโปร่งใส

7.2 วัตถุประสงค์

7.2.1 เพื่อให้หน่วยงานมีระบบการควบคุมภายในที่มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล

7.2.2 เพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารมิให้เกิดความเสี่ยงที่จะทำให้สำนักงานเขตพื้นที่และสถานศึกษาปฏิบัติงานไม่บรรลุเป้าหมาย

7.2.3 เพื่อให้มีการใช้ทรัพย์สินภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล ประหยัดและโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

7.2.4 เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในการใช้ทรัพย์สินให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ สามารถแก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสมทั้งระบบการใช้ทรัพย์สิน ระบบการตรวจสอบ และระบบข้อมูลที่ต้องเชื่อถือได้

7.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

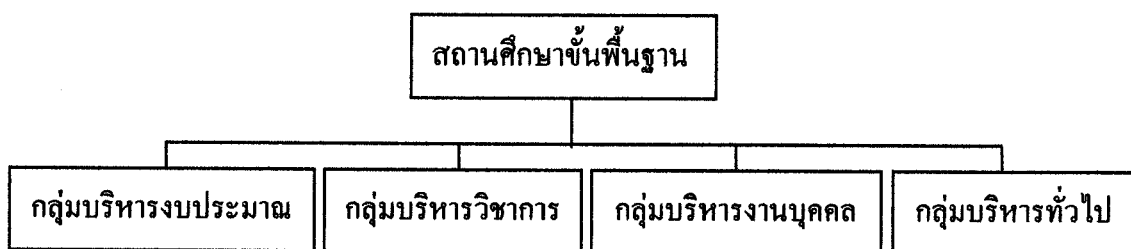
7.3.1 งานธุรการ

7.3.2 งานตรวจสอบทางการเงินและบัญชี

7.3.3 งานตรวจสอบการดำเนินงาน

1.3.2 โครงสร้างการบริหารจัดการระดับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สถานศึกษาที่จัดการศึกษาระดับก่อนการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะมีการแบ่งโครงสร้างการบริหารจัดการแตกต่างกันออกไป แต่หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ก: 32) ได้จัดทำคู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานใช้เป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา และมีการจัดภารกิจโครงสร้างของสถานศึกษาเป็น 4 ด้าน คือ กลุ่มบริหารงบประมาณ กลุ่มบริหารวิชาการ กลุ่มบริหารงานบุคคล และกลุ่มบริหารทั่วไป ซึ่งภารกิจแต่ละด้านมีรายละเอียดดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 โครงสร้างการบริหารของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ก) คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล

กรุงเทพมหานคร องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.) หน้า 32

1. กลุ่มบริหารงบประมาณ

1.1 แนวคิด

การบริหารงานงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา รวมทั้งจัดหารายได้จากบริการมาใช้บริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อให้สถานศึกษาบริหารงานด้านงบประมาณมีความเป็นอิสระคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้

1.2.2 เพื่อให้ได้ผลผลิต ผลลัพธ์เป็นไปตามข้อตกลงการให้บริการ

1.2.3 เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่ได้ อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

1.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

1.3.1 การจัดทำและเสนอของบประมาณ

- (1) การวิเคราะห์และพัฒนานโยบายทางการศึกษา
- (2) การจัดทำแผนกลยุทธ์หรือแผนพัฒนาการศึกษา
- (3) การวิเคราะห์ความเหมาะสมการเสนอของบประมาณ

1.3.2 การจัดสรรงบประมาณ

- (1) การจัดสรรงบประมาณในสถานศึกษา
- (2) การเบิกจ่ายและการอนุมัติงบประมาณ
- (3) การโอนเงินงบประมาณ

1.3.3 การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน

- (1) การตรวจสอบติดตามการใช้เงินและผลการดำเนินงาน
- (2) การประเมินผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน

1.3.4 การระดมทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา

- (1) การจัดการทรัพยากร
- (2) การระดมทรัพยากร

- (3) การจัดหารายได้และผลประโยชน์
- (4) กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา
- (5) กองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษา

1.3.5 การบริหารการเงิน

- (1) การเบิกเงินจากคลัง
- (2) การรับเงิน
- (3) การเก็บรักษาเงิน
- (4) การจ่ายเงิน
- (5) การนำส่งเงิน
- (6) การกันเงินไว้เบิกเหลื่อมปี

1.3.6 การบริหารบัญชี

- (1) การจัดทำบัญชีการเงิน
- (2) การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน
- (3) การจัดทำและจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียนและ

รายงาน

1.3.7 การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

- (1) การจัดทำระบบฐานข้อมูลสินทรัพย์ของสถานศึกษา
- (2) การจัดหาพัสดุ
- (3) การกำหนดแบบรูปรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะ

และจัดซื้อจัดจ้าง

- (4) การควบคุมดูแล บำรุงรักษา และจำหน่ายพัสดุ

2. กลุ่มบริหารวิชาการ

2.1 แนวคิด

งานวิชาการเป็นงานหลัก หรือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มุ่งให้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุด ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งจะ เป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและ

กระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผล ประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

2.1 วัตถุประสงค์

2.1.1 เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารด้านวิชาการอย่างอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว และสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน สถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่น

2.1.2 เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ สอดคล้องกับระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการประเมินคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาตนเอง และการประเมินจากหน่วยงานภายนอก

2.1.3 เพื่อให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนจัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาการเรียนรู้ที่สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

2.1.4 เพื่อให้สถานศึกษาได้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาและของบุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

2.2 ขอบข่ายหรือภารกิจ

2.2.1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

2.2.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

2.2.3 การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน

2.2.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2.2.5 การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2.2.6 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้

2.2.7 การนิเทศการศึกษา

2.2.8 การแนะแนวการศึกษา

2.2.9 การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

2.2.10 การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน

2.2.11 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษา และองค์กรอื่น

2.2.12 การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

3. กลุ่มบริหารงานบุคคล

3.1 แนวคิด

การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้านการบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อิสระภายใต้กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.2 วัตถุประสงค์

3.2.1 เพื่อให้การดำเนินงานด้านการบริหารงานบุคคลถูกต้อง รวดเร็ว เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

3.2.2 เพื่อส่งเสริมบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถและมีจิตสำนึกในการปฏิบัติภารกิจที่รับผิดชอบให้เกิดผลสำเร็จตามหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

3.2.3 เพื่อส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานเต็มตามศักยภาพ โดยยึดมั่นในระเบียบวินัย จรรยาบรรณ อย่างมีมาตรฐานแห่งวิชาชีพ

3.2.4 เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานวิชาชีพได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและความก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

3.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

3.3.1 การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง

- (1) การวิเคราะห์และวางแผนอัตรากำลังคน
- (2) การกำหนดตำแหน่ง
- (3) การขอเลื่อนตำแหน่งบุคลากรทางการศึกษาและ

วิทยฐานะข้าราชการครู

3.3.2 การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง

(1) ดำเนินการสรรหาเพื่อบรรจุบุคคลเข้ารับราชการเป็นข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา กรณีได้รับมอบอำนาจจาก อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา

- (2) การจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว

(3) การแต่งตั้ง ย้าย โอนข้าราชการครูและบุคลากรทาง

การศึกษา

(4) การบรรจุกลับเข้ารับราชการ

(5) การรักษาราชการแทนและรักษาการในตำแหน่ง

3.3.3 การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ

(1) การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

(2) การเลื่อนขั้นเงินเดือนข้าราชการครูและบุคลากรทาง

การศึกษา

(3) การเพิ่มค่าจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว

(4) การดำเนินการเกี่ยวกับบัญชีถือจ่ายเงินเดือน

(5) เงินวิทยฐานะและค่าตอบแทนอื่น

(6) งานทะเบียนประวัติ

(7) งานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

(8) การขอมีบัตรประจำตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ

(9) งานขอหนังสือรับรอง งานขออนุญาตให้ข้าราชการ

ไปต่างประเทศ งานขออนุญาตลาอุปสมบท งานขอพระราชทานเพลิงศพ การลาศึกษาต่อ
ยกย่อง เชิดชูเกียรติและให้ได้รับเงินวิทยพัฒน์ และการจัดสวัสดิการ ดำเนินการตามกฎหมาย
ระเบียบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวข้อง

3.3.4 วินัยและการรักษาวินัย

(1) กรณีความผิดวินัยไม่ร้ายแรง

(2) กรณีความผิดวินัยร้ายแรง

(3) การอุทธรณ์

(4) การร้องทุกข์

(5) การเสริมสร้างและการป้องกันการกระทำผิดวินัย

3.3.5 งานออกจากราชการ

(1) การลาออกจากราชการ

(2) การให้ออกจากราชการ กรณีไม่พ้นทดลองปฏิบัติ

หน้าที่ราชการ หรือไม่ผ่านการเตรียมความพร้อมและพัฒนาอย่างเข้มต่ำกว่าเกณฑ์ที่
ก.ค.ศ.กำหนด

(3) การออกจากราชการกรณีขาดคุณสมบัติทั่วไป

(4) การให้ออกจากราชการไว้ก่อน

(5) การให้ออกจากราชการ เพราะเหตุรับราชการนาน

หรือเหตุทดแทน

(6) กรณีมีมลทินมัวหมอง

(7) กรณีได้รับโทษจำคุกโดยคำสั่งของศาลหรือรับโทษ

จำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกในความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

4. กลุ่มบริหารทั่วไป

4.1 แนวคิด

การบริหารทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหาร องค์กร ให้บริการบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสานส่งเสริมสนับสนุนและการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารงาน ที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลักโดยเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การจัดการศึกษามี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4.2 วัตถุประสงค์

4.2.1 เพื่อให้บริการ สนับสนุน ส่งเสริม ประสานงานและ อำนาจการให้การปฏิบัติงานของสถานศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ

4.2.2 เพื่อประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและผลงานของ สถานศึกษาต่อสาธารณชนซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เจตคติที่ดี เลื่อมใส ศรัทธาและให้ การสนับสนุนการจัดการศึกษา

4.3 ขอบข่ายหรือภารกิจ

4.3.1 การดำเนินงานธุรการ

4.3.2 งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.3.3 การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ

4.3.4 การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา

4.3.5 การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร

4.3.6 งานเทคโนโลยีสารสนเทศ

4.3.7 การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร
และบริหารทั่วไป

4.3.8 การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

4.3.9 การจัดทำสำมะโนผู้เรียน

4.3.10 การรับนักเรียน

4.3.11 การส่งเสริมและประสานงานการจัดการศึกษาในระบบ
นอกระบบ และตามอัธยาศัย

4.3.12 การส่งเสริมงานกิจการนักเรียน

4.3.13 การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา

4.3.14 การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการจัดการศึกษา
ของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา

4.3.15 งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วย
งานอื่น

4.3.16 การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน

4.3.17 งานบริการสาธารณะ

4.3.18 งานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น

จากข้อบ่งชี้หรือภารกิจของสถานศึกษาดังกล่าวข้างต้น สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547: 13-16) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐาน ตามข้อบ่งชี้หรือภารกิจ ดังนี้

1. กลุ่มบริหารงบประมาณ

1.1 จัดตั้งและรับผิดชอบการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษา ตาม
ที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศกำหนด

1.2 ออกระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศและแนวปฏิบัติ เกี่ยวกับการ
การบริหารการเงินและทรัพย์สินของสถานศึกษา ทั้งนี้ตามที่กฎหมาย ระเบียบ ประกาศกำหนด

2. กลุ่มบริหารวิชาการ

2.1 พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของผู้เรียน ชุมชนและท้องถิ่น

2.2 จัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม บรรยายภาสการเรียนการสอน
ที่เหมาะสมและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนการปรับปรุง
และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2.3 จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และรายงานผลการประเมินให้คณะกรรมการสถานศึกษารับทราบ

3. กลุ่มบริหารงานบุคคล

ดำเนินการตามที่กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากำหนด

4. กลุ่มบริหารทั่วไป

จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น

การปฏิรูปการบริหารจัดการของกระทรวงศึกษาดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งขอบข่ายหรือภารกิจโครงสร้างของเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาระงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเน้นการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของการบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน (school-based management) ซึ่งสอดคล้องกับนรา สมประสงค์ (2548: 43-45) ที่ได้กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานว่าเป็นการกระจายอำนาจทางการศึกษาอย่างแท้จริง ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นแบบผู้นำการพัฒนา โดยอาศัยความร่วมมือจากคณะกรรมการมีอิสระและคล่องตัวในการบริหารจัดการควบคู่กับความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ การเปลี่ยนแปลงภารกิจโครงสร้างการบริหารในสถานศึกษาดังกล่าวนี้ ผู้บริหารต้องปรับสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก สอดคล้องกับ อรุณ รักธรรม (2547: 99) ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงขององค์กรและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมจากภายในและภายนอกขององค์กรประกอบกัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำหน้าที่ประสานการปฏิบัติงานของสถานศึกษาเพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน

1.4 การประกันคุณภาพการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประกันคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วยหัวข้อความหมายของการประกันคุณภาพภายใน ขั้นตอนการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายใน บทบาทและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการประกันคุณภาพการศึกษา แต่ละหัวข้อย่อยมีรายละเอียดดังนี้

1.4.1 ความหมายของการประกันคุณภาพภายใน

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่าคุณภาพ และการประกันคุณภาพภายใน ไว้ดังนี้ วีรพจน์ ลือประสิทธิ์สกุล (2541: 81 – 84) กล่าวว่าความหมายของคุณภาพได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตที่มีความหมายเพียงคุณสมบัติทางกายภาพของสินค้าเท่านั้นแล้วค่อย ๆ วิวัฒนาการมีความหมายกว้างขวางยิ่งขึ้น จนปัจจุบันคุณภาพมีความหมายครอบคลุมไปถึง ความต้องการหรือความคาดหวังหรือความพึงพอใจของลูกค้าซึ่งสอดคล้องกับ วรารัตน์ เทียวไพรี (2542: 226 – 229) ที่ให้ความหมายของคำว่า คุณภาพไว้ใกล้เคียงกัน คือเน้นความต้องการหรือความคาดหวังหรือความพอใจของลูกค้าเป็นสำคัญ ดังนั้น คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงหมายถึงความพึงพอใจของผู้รับบริการ ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชนท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทางการศึกษาของสถานศึกษา นอกจากนี้สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2544: 34–42) กล่าวว่า การประกันคุณภาพภายใน หมายถึง การประเมินผลและติดตามตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานการศึกษาจากภายในสถานศึกษา โดยบุคลากรของสถานศึกษาเองหรือหน่วยงานต้นสังกัด ที่มีหน้าที่ดูแลสถานศึกษา

1.4.2 ขั้นตอนการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายใน

สถานศึกษาควรมีการพัฒนากระบวนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาขึ้น เพื่อใช้ดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานนั้น อาริรัตน์ วัฒนสิน (<http://www.moe.go.th/webdcid/dcid/press/quality1.htm>) ได้นำเสนอภารกิจตามขั้นตอนการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งสามารถจัดลำดับขั้นตอนได้ดังนี้

(1) จัดระบบสารสนเทศของสถานศึกษา สถานศึกษาทุกแห่งมีข้อมูลเกี่ยวกับสถานศึกษา ครู นักเรียน และชุมชนอยู่แล้ว ควรได้นำมาวิเคราะห์และแปลผล โดยอาจเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ต้นสังกัดกำหนดก็ได้ เพื่อนำมาใช้ตัดสินใจกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ใช้รูปแบบที่อ่านเข้าใจง่ายและรวดเร็วในการจัดระบบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพทุกด้านของสถานศึกษาที่เป็นปัจจุบัน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ เช่น เวลาการเรียนรู้ของผู้เรียน คุณภาพและปริมาณของครู สื่อการเรียนการสอน สิ่งอำนวยความสะดวก เทคโนโลยีต่าง ๆ ประสิทธิภาพของหลักสูตร โครงการและบริการที่จัดให้ผู้เรียน การมีส่วนร่วมของบิดา มารดา ผู้ปกครอง และชุมชน และที่สำคัญคือ ผลสัมฤทธิ์และความประพฤตินักเรียน เป็นต้น ความสำคัญของระบบสารสนเทศส่งผลต่อกระบวนการและผลลัพธ์ของการทำงาน สอดคล้องกับ กัญญา บุโรทกานนท์ (2544: บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยการพัฒนาระบบสารสนเทศ พบว่า ผู้ใช้ระบบสารสนเทศมีความพึงพอใจต่อระบบการนำเข้าข้อมูล กระบวนการทำงานและผลลัพธ์หรือรายงานของระบบอยู่ใน

ระดับมาก นอกจากนี้ นิคม นาคชัย (2549: 18) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ ว่าองค์กรหรือหน่วยงานใดที่ไม่สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ จะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ และยากที่จะก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคข้อมูลสารสนเทศได้

(2) กำหนดมาตรฐานการศึกษาระดับสถานศึกษา โดยใช้ข้อมูลจากสารสนเทศของสถานศึกษาเอง วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของสถานศึกษา วิเคราะห์หลักสูตร และร่วมมือกับทุกคนรวมทั้งชุมชนกำหนดเป็นมาตรฐานการศึกษาระดับสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นเกณฑ์เทียบเคียงในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ

(3) จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา (ธรรมนูญสถานศึกษา) โดยปกติทุกสถานศึกษามีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและแผนปฏิบัติงานประจำปีอยู่แล้ว ควรได้ร่วมมือกับทุกฝ่าย วิเคราะห์ ข้อมูลจากสารสนเทศของสถานศึกษา และศักยภาพของสถานศึกษาในทุก ๆ ด้าน ใ้รับทราบจากจุดเด่นและจุดด้อยที่ผ่านมากำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมาย การจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้ชัดเจนโดยพยายามใช้ศักยภาพของสถานศึกษาอย่างคุ้มค่า ประหยัด และมีประสิทธิภาพ แผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษานี้เป็นหัวใจของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและนำไปสู่การประเมินคุณภาพภายใน และรองรับการประกันคุณภาพภายนอก ต้องเริ่มประเมินจากแผนว่าเป็นแผนที่ดีใช้ข้อมูล ศักยภาพสถานศึกษาอย่างเต็มที่แล้ว และประเมินผลสำเร็จตามแผน แผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาจึงต้องเป็นแผนที่ทุกฝ่ายทุกคนควรมีส่วนร่วม ต้องทำความเข้าใจร่วมกันได้ ชัดเจน จัดทำไว้ให้ ทุกคนปิดอ่านได้บ่อย ๆ และทุกฝ่ายทุกหมวดวิชาหรือทุกหน่วยงานตามโครงสร้างบริหารจัดการ สามารถนำไปจัดทำเป็นแผนปฏิบัติงานประจำปีของแต่ละหน่วยต่อไปได้อย่างสอดคล้องกัน

แผนปฏิบัติการประจำปี เป็นการแสวงหาวิธีการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพที่จะบรรลุตามเป้าหมายนั้น ๆ กำหนดเป็นรายละเอียดให้ชัดเจน ใครรับผิดชอบทำอะไร เมื่อใด ใช้งบประมาณเท่าใด แผนนี้จะชี้ชัดว่าสถานศึกษาจะเดินไปในทิศทางใด ด้วยวิธีใด ฉะนั้นเป้าหมายการพัฒนาต้องเขียนชัดและลึก เน้นผลการปฏิบัติถึงผู้เรียน ไม่กำกวมและวัดได้ วิธีการที่ใช้ให้บรรลุเป้าหมาย ก็เช่นกันต้องมาจากการระดมสมอง คัดเลือกวิธีที่มีข้อมูลวิจัยสนับสนุนว่าได้ผลดีที่สุด วิธีการต้องให้ครอบคลุมทุกปีของปัญหา ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตร การเรียนการสอน การพัฒนาครู โครงสร้างองค์กร การใช้ทรัพยากร และการมีส่วนร่วมของบิดา มารดา ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นต้น แผนนี้จึงเป็นหัวใจของการสร้างคุณภาพอย่างต่อเนื่องในสถานศึกษา แผนที่ดีมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นผลจากกระบวนการ วางแผนที่เป็นระบบจะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความมั่นใจว่าการดำเนินงานและผลงานจะเป็นไปตาม

เป้าหมายอย่างได้คุณภาพ และเป็นการลดโอกาสที่ความผิดพลาดจะเกิดขึ้น ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับหลักการบริหารคุณภาพในภาพรวมที่ว่าคุณภาพเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นออกแบบ ฉะนั้นครูและบุคลากรทุกคน จึงจำเป็นต้องมีแผนปฏิบัติงานของตนเองเพื่อการประเมินและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

(4) ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา เพื่อให้สามารถดำเนินงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาได้อย่างเข้าใจตรงกัน ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน มีการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์ในทุกขั้นตอนของกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพควรได้พิจารณาทบทวนโครงสร้างการบริหาร จัดการภายในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนา คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาและให้ทุกคนมีส่วนร่วม มีการกำหนดบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ และภาระงานอย่างชัดเจน และควรมีคณะทำงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา จากทุกหน่วยของระบบบริหารจัดการ เพื่อร่วมกันรับผิดชอบงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ควรจัดทำเป็นเอกสารให้ทุกคนได้รับทราบและใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน

(5) ตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา เป็นกระบวนการประเมินภายในของสถานศึกษาเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เกิดคุณภาพอย่างต่อเนื่อง การประเมินภายในนี้ต้องเริ่มต้นจากครูและบุคลากรทุกคนของสถานศึกษา ต้องประเมินตนเองตามแผนปฏิบัติงานของตนเองโดยการบันทึกภาพความสำเร็จของงาน ปัญหาและการแก้ไขไว้เป็นระยะ ๆ แต่ละหมวดวิชาหรือกลุ่ม ฝ่าย เป็นระยะ ๆ เช่นเดียวกัน โดยกำหนดภาพความสำเร็จที่ต้องการไว้ให้ชัดเจนประเมินจากผลการประเมินของทุกคน บันทึกไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อนำไปสู่การประเมินคุณภาพโดยรวมของสถานศึกษาได้และคณะทำงานด้านการประกันคุณภาพ ควรได้ประเมินภาพความสำเร็จของการจัดการศึกษาทั้งระบบของสถานศึกษาเป็นระยะ ๆ เช่นกัน โดยใช้ผลการประเมินจากหมวด กลุ่ม หรือฝ่าย และการสัมภาษณ์พิจารณาผลงานที่มีหลักฐานร่องรอย ปรากฏจากการปฏิบัติงานของทุกคน ทุกหมวด กลุ่มหรือฝ่าย สรุปเป็นภาพรวมของคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาซึ่งควรทำเป็นประจำอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง นำไปสู่การตรวจสอบ ทบทวนจากหน่วยงานต้นสังกัดและเขตพื้นที่การศึกษาและเพื่อรองรับการประเมินจากภายนอกต่อไป การประเมินภายในคือ การประเมินเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทุกคนต้องยอมรับผลการประเมินเพื่อปรับปรุงพัฒนางานให้มีคุณภาพการประเมินต้องครอบคลุม วิสัยทัศน์ ภารกิจ แผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ กระบวนการบริหารจัดการ กระบวนการเรียนการสอน ผลการเรียนรู้และคุณสมบัติต่าง ๆ ของผู้เรียนตามมาตรฐานหลักสูตร ตลอดจนความร่วมมือ สนับสนุน ส่งเสริม จากชุมชน

(6) ประเมินมาตรฐานการศึกษาเป็นการที่สถานศึกษาร่วมมือกับเขตพื้นที่หรือต้นสังกัดจัดให้นักเรียนทุกคนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และ มัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้รับการประเมินด้วยเครื่องมือมาตรฐานเพื่อสร้างความเชื่อถือในการพัฒนาคุณภาพและเป็นเกณฑ์เทียบเคียงกับมาตรฐานการศึกษาที่สถานศึกษากำหนด

(7) การรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปี เป็นผลจากการประเมินภายในสถานศึกษา ที่ได้พัฒนางานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ที่ทุกคนมีส่วนร่วมและดำเนินงานมาตลอดปีการศึกษา จัดทำเป็นรายงานต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อให้ทราบผล การดำเนินการจัดการศึกษา ทั้งในด้านความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคที่ต้องการความร่วมมือในการแก้ไข หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

(8) การผดุงระบบการประกันคุณภาพ งานพัฒนาคุณภาพเป็นกระบวนการต่อเนื่อง สถานศึกษาควรได้มีการศึกษาค้นคว้าเทคนิควิธีที่จะสนับสนุนให้ระบบการประกันคุณภาพมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และสร้างความรู้ลึกของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้มุ่งมั่นพัฒนาสู่คุณภาพที่สูงขึ้น

การประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา จึงต้องดำเนินการตามหมวด 6 มาตรา 47 และ 48 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และตามมาตรฐานการศึกษา โดยต้องพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา จากขั้นตอนการดำเนินงานการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา ดังกล่าวข้างต้น สถานศึกษาต้องตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา โดยใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ ให้ประสบผลสำเร็จตามแนวการปฏิรูปการศึกษา

1.4.3 บทบาทและความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในการประกันคุณภาพการศึกษา

ผู้บริหารมีบทบาทและความสำคัญมากในการประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งวันทนา เมืองจันทร์ (2544: 21-25) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญมากในการบริหารจัดการให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

สยาม สุ่มงาม (2541: บทคัดย่อ) กล่าวไว้ในผลการวิจัยว่า ผู้บริหารสถานศึกษาบางคนได้รับความรู้ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา การนิเทศ กำกับ ติดตาม การถ่ายทอดของต้นสังกัดยังไม่เป็นระบบ งบประมาณมิได้จัดสรรให้สอดคล้องกับโครงการประกันคุณภาพการศึกษา

นิพนธ์ ประทุมศิริ และกัลยา สุทธรุ (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินการในกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา แต่ยังไม่เป็นระบบ การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง ยังต้องการการพัฒนาต่อ

สมบัติ บุญประคม (2544: 37 – 39) กล่าวว่า ผู้บริหารเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดและมีอิทธิพลต่อบรรยากาศในการทำงานให้บรรลุความสำเร็จ ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ ปัจจัยแห่งความสำเร็จขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของผู้บริหาร เพื่อจูงใจให้ผู้ร่วมงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารต้องมีความรู้ความสามารถ รู้เทคนิคการบริหาร มีทักษะทางด้านภาษาและการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย มีประสบการณ์ และมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหา

ถวิล อรัญเวศ (2544: 28–32) กล่าวว่า ผู้บริหารเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุด และมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงาน

รุ่งเรือง สุขาภิรมย์ (2544: 10) กล่าวว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาประสบความสำเร็จ ประเทศต่าง ๆ จึงดำเนินยุทธศาสตร์ ให้ผู้บริหารสถานศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่นสหราชอาณาจักร ได้ระบุถึงผู้ที่จะเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ต้องมีทักษะในการบริหารจัดการสูง มีประสบการณ์ มีผลงานที่รับผิดชอบต่อสาธารณะ โดยกำหนดมาตรฐานคุณสมบัติของผู้จะเป็นผู้บริหารสถานศึกษาไว้ในรูปของกฎหมาย ประเทศออสเตรเลียกำหนดบทบาทความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษาไว้อย่างชัดเจน ประเทศนิวซีแลนด์กำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมให้แก่ครูที่จะรับหน้าที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา ประเทศสิงคโปร์ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพความเป็นผู้นำในทุกกระดับและการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา เป็นต้น

วีระ พลอยครบุรี (2544: 5) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้การปฏิรูปการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ประสบความสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีคุณสมบัติเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีคุณธรรม จริยธรรมมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะพัฒนาองค์กรของตนให้มีความเป็นเลิศทางด้านการจัดการศึกษาอย่างมีคุณธรรม

รุ่ง แก้วแดง (2544: 106 – 108) กล่าวว่า การประกันคุณภาพเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า

การประกันคุณภาพเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร และต้องเป็นผู้นำในเรื่องการศึกษาหาความรู้ ทำความเข้าใจที่ถูกต้อง เรื่องการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการดำเนินงาน การจัดการศึกษาของสถานศึกษา ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษา พฤติกรรมการบริหารจัดการเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษาเป็นการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา โดยนำกระบวนการบริหารคุณภาพ วงจรเดมมิง (deming cycle) ที่ประกอบด้วย การวางแผน (plan) การดำเนินการตามแผน (do) การตรวจสอบประเมินผล (check) การนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไข (act) มาดำเนินงาน ซึ่งวัฏจักร วัฏเจริญ (onec.go.th/onec.pub/eva2541/chapter1/page14-15_c.htm) กล่าวถึงรายละเอียดของวงจร PDCA ดังนี้

(1) การวางแผน (plan)

ผู้บริหารสถานศึกษา มีพฤติกรรมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อการประกันคุณภาพภายใน ด้วยการดำเนินการด้านวางแผนการจัดทำธรรมนูญสถานศึกษา การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา การกำหนดเป้าหมายหรือมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี การส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้ การส่งเสริมให้ครูทำการวิจัยในชั้นเรียน การจัดทำแผนพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้เรียนและท้องถิ่น การจัดทำแผนพัฒนาครูและบุคลากรการจัดทำแผนประเมินคุณภาพการศึกษา การจัดทำแผนนิเทศภายในสถานศึกษา

(2) การดำเนินการตามแผน (do)

ผู้บริหารสถานศึกษา มีพฤติกรรมการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อการประกันคุณภาพภายใน ด้วยการดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ มีการดำเนินการจัดทำและสำรวจแหล่งการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ให้เอื้อต่อการเรียนการสอน จัดสภาพสถานศึกษาให้มีความปลอดภัย มีการสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนจากชุมชน มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเข้าร่วมจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา มีการดำเนินการจัดอำนวยความสะดวกแก่ครูในด้านวัสดุ อุปกรณ์ สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีทางการศึกษา การนำคอมพิวเตอร์มาช่วยในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ ให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การส่งเสริมให้ครูจัดทำวิจัยในชั้นเรียน ส่งเสริมให้ครูใช้หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมและพัฒนาครูและบุคลากร ดำเนินการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ

(3) การตรวจสอบประเมินผล (check)

ผู้บริหารสถานศึกษา มีพฤติกรรมการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อการประกันคุณภาพภายใน ด้วยการดำเนินการตรวจสอบประเมินผลการศึกษาของสถานศึกษา มีการวางแผนการประเมินผลการศึกษาของสถานศึกษา การจัดทำเครื่องมือการประเมินผล การจัดเก็บข้อมูล จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการประเมินผล ส่งเสริมให้ครูสามารถวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนเป็นรายบุคคล และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในภาพรวม การนำข้อมูลมาแปลความหมาย มีการประเมินผล การดำเนินการตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา การประเมินผลตามแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา การประเมินผลการใช้หลักสูตรการเรียนการสอน การส่งเสริมให้ครูประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลจากการวิจัยในชั้นเรียน

(4) การนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไข (act)

ผู้บริหารสถานศึกษา มีพฤติกรรมการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา ด้วยการดำเนินการในการนำผลจากการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานการศึกษาของสถานศึกษา มีการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษา นำข้อมูลสารสนเทศมาใช้ในการปรับปรุงงาน จัดให้มีการส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากร เพื่อการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ปรับปรุงวัสดุ อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน จัดนวัตกรรมการ เทคโนโลยีทางการศึกษา มีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการศึกษา ปรับปรุงแหล่งการเรียนรู้ มีการพัฒนาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น ส่งเสริมให้ครูปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปกครอง ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปรับปรุงพัฒนาสถานศึกษา การนำผลการปรับปรุงแก้ไขพัฒนามาใช้ในการวางแผนครั้งต่อไป

จากแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการประกันคุณภาพการศึกษา จะเห็นว่า การประกันคุณภาพการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาสถานศึกษา และเป็นภารกิจหนึ่งของสถานศึกษาที่จะต้องดำเนินการเสมือนหนึ่งเป็นภารกิจประจำ

2. ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของผลกระทบ ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ การปฏิรูปการเรียนรู้ การปฏิรูปครูและบุคลากร การปฏิรูปการบริหารจัดการ การประกันคุณภาพ การศึกษา

2.1 ความหมายของผลกระทบ

คำว่า “ผลกระทบ” ตรงกับคำภาษาอังกฤษ ว่า “impacts” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548: 6) ได้ให้ความหมายของ ผลกระทบ ว่าหมายถึง ผลอันสืบเนื่องจากการปฏิบัติภารกิจ ทั้งที่คาดหมายหรือตั้งใจ และไม่ได้คาดหมาย ทั้งที่เกิดขึ้นระหว่างและภายหลังการปฏิบัติภารกิจ ที่อาจกระทบต่อการพัฒนาในมิติอื่น หรือ การปฏิบัติภารกิจของหน่วยงานอื่นหรือประชาชนทั้งที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มอื่น ทั้งในและนอกพื้นที่ การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามภารกิจภาครัฐ ครอบคลุมถึง ผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งผลกระทบด้านบวกและด้านลบ

2.2 ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการ

ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งผลต่อการดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ การปฏิรูปครูและบุคลากร การปฏิรูปการบริหารจัดการและการประกันคุณภาพ การศึกษา ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

2.2.1 ผลกระทบต่อการปฏิรูปการเรียนรู้

ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งผลต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ ได้มีการติดตามผลการดำเนินงานของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่ง สุมน อมรวิวัฒน์ (2545: 26-27) ได้นำเสนอผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง พบว่าด้านการเรียนการสอน ครูพัฒนาความเข้าใจ กลยุทธ์ การทำแผนการสอนในกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการทำวิจัยในชั้นเรียน และการประเมินตามสภาพจริง ครูและผู้บริหารสถานศึกษามีการวิเคราะห์หลักสูตรและข้อมูลพื้นฐานในการเรียนการสอน มีการวิเคราะห์ความถนัดของผู้เรียน จัดชั้นเรียนแบบคละความ สามารถ ทำแผนการสอนและจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ มีการยืดหยุ่นเวลาเรียน สถานศึกษามีการพัฒนาการเรียนรู้ มีแหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนมากขึ้น ผลการพัฒนาการเรียนการสอน

พบว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและผู้เรียน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ส่วนอุปสรรคในการปฏิรูป คือการขาดแคลนครูและงบประมาณ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาและความร่วมมือของชุมชน

นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(2549 ข: 222-223) ได้รายงานการสังเคราะห์ผลการติดตามและประเมินการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษา พบว่า สถานศึกษาส่วนใหญ่ไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีเนื้อหาและกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการและความถนัดของผู้เรียนได้ เนื่องจากต้องมุ่งเน้นจัดการเรียนรู้ให้ครบตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่ส่วนกลางกำหนด โดยไม่มีการจำแนกความสามารถของผู้เรียน การปฏิรูปการเรียนรู้ยังไม่บรรลุตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ถึงแม้จะมีการส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้มีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ส่งเสริมการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน จากการติดตามพบว่า ครูส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูป โดยพบว่าสถานศึกษาและครูอาจารย์ยังไม่สามารถจัดการเรียนรู้แบบใหม่ได้มากเท่าที่ควร ซึ่งผลการประเมินคุณภาพภายนอก สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประมาณร้อยละ 39.20 และมีสถานศึกษาร้อยละ 34.20 ที่ครูมีความสามารถจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.2.2 ผลกระทบต่อการปฏิรูปครูและบุคลากร

ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งผลต่อการปฏิรูปครูและบุคลากร ได้มีการติดตามผลการดำเนินงานของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่ง สุนน อมรวิวัฒน์ (2545: 25-26) ได้นำเสนอผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง พบว่าด้านการพัฒนามูลฐาน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้ปฏิบัติงานได้แก่ ครู ผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ผู้เรียน และกลุ่มผู้ให้การสนับสนุน ได้แก่ ชุมชน ผู้ปกครองและหน่วยงานต้นสังกัด มีผลการดำเนินงานการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่องการพัฒนาไปในทิศทางที่ดี

นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(2549 ข: 224-225) ได้รายงานการสังเคราะห์ผลการติดตามและประเมินการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษา พบว่า กระบวนการผลิตครูแนวใหม่หลักสูตร 5 ปี ยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังในด้านนโยบายและงบประมาณ ส่งผลให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผน นอกจากนี้วิชาชีพครูยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับ จึงไม่สามารถดึงดูดคนเก่งให้สนใจเรียนครูและประกอบวิชาชีพครู การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพดำเนินการได้สอดคล้องกับเป้าหมาย กล่าวคือ มีการจัดตั้งองค์กรวิชา

ชีพแต่ยังมีการดำเนินการล่าช้าในการออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู และยังไม่มี การควบคุมการประกอบวิชาชีพให้ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้

2.2.3 ผลกระทบต่อการปฏิรูปการบริหารจัดการ

ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งผลต่อการปฏิรูป การบริหารจัดการ ได้มีการติดตามผลการดำเนินงานของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่ง สมณ อมรวิวัฒน์ (2545: 27) ได้นำเสนอผลการดำเนินงานโครงการนำร่องระดับชาติ การปฏิรูป กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนนำร่อง พบว่า ด้านการบริหารจัดการ มีการบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องในรูปคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้รูปแบบการบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน

นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา(2549 ข: 232-233) ได้ รายงานการสังเคราะห์ผลการติดตามและประเมินการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษา พบว่า การบริหารจัดการศึกษาของรัฐในส่วนกลางมีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภาและ คณะกรรมการทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ส่งเสริมสนับสนุนและติดตามประเมินผลการจัด การศึกษา สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แต่การประสานเชื่อมโยงเพื่อให้เกิด เอกภาพในเชิงนโยบายอย่างแท้จริงมีน้อย นอกจากนี้หน่วยงานส่วนกลางยังมีบทบาทบังคับ บัญชาและสั่งการไปยังเขตพื้นที่การศึกษาค่อนข้างน้อยมาก การกระจายอำนาจไปยังเขตพื้นที่ การศึกษาดำเนินการได้เพียงบางเรื่อง เนื่องจากยังประกาศใช้กฎกระทรวงและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ไม่ครบถ้วน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจึงไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีความพร้อมแตกต่างกัน ทำให้การส่งเสริมและกำกับดูแล สถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยังไม่ทั่วถึงและไม่เท่าเทียมกัน การกระจายอำนาจให้สถานศึกษา ยังดำเนินการไม่ได้มากนัก ถึงแม้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2546 กำหนดให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นนิติบุคคล โดยกระทรวง ศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยการบริหารจัดการและขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ของสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล พร้อมทั้งมอบอำนาจไปแล้วหลายเรื่อง แต่สถานศึกษายังไม่มีอำนาจ ในการตัดสินใจ โดยเฉพาะด้านงบประมาณและการบริหารงานบุคคล นอกจากนี้สถานศึกษา ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะสถานศึกษาขนาดเล็กยังขาดความพร้อมในการเป็นนิติบุคคล เนื่องจากขาด บุคลากรและขาดความรู้ความเข้าใจ

2.2.4 ผลกระทบต่อการประกันคุณภาพการศึกษา

ผลกระทบของการปฏิรูปกระทรวงศึกษาธิการที่ส่งผลต่อการประกัน คุณภาพการศึกษา ได้มีการติดตามผลการดำเนินงานของการปฏิรูปการศึกษา ซึ่ง สำนักงาน

เลขาธิการสภาการศึกษา (2549 ข: 232-233) ได้รายงานการสังเคราะห์ผลการติดตามและประเมิน การดำเนินงานปฏิรูปการศึกษา พบว่า มีการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษา มีการประกาศใช้กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพ ภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2546 แต่ร่าง กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพ ซึ่งมีเจตนารมณ์ให้ การประกันคุณภาพภายในและการประกันคุณภาพภายนอก เป็นไปอย่างมีเอกภาพและ ประสิทธิภาพยังอยู่ระหว่างการพิจารณา ด้วยเหตุนี้ระบบการประกันคุณภาพจึงขาดความ เชื่อมโยงระหว่างการประกันคุณภาพภายในและภายนอก และระหว่างการศึกษขั้นพื้นฐานและ อุดมศึกษา

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 งานวิจัยต่างประเทศ

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาพบว่ามียาน วิจัยหลายเรื่อง ดังนี้

ทอร์มาลา-นิต้า (Tormala-Nita 2003: <http://wwwlib.umi.com/dissertations>) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาในมุมมองของผู้รับผิดชอบระดับสูง ในเกาะคูราคาว ประเทศเนเธอร์แลนด์ พบว่ามีการศึกษา 3 ประการด้วยกันคือ ด้านความสำเร็จของผลการเรียนรู้ ควรมีระบบการติดตามผลจากข้อมูลปฐมภูมิที่ชัดเจนในวิธีการติดตาม ด้านการปฏิรูปการเรียน การสอนของครูมีความสำคัญมาก เพราะเป็นหนทางนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และด้านการเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการขัดแย้ง การปกป้องผล ประโยชน์ของตนเองนอกจากนี้ได้ให้ข้อเสนอแนะที่จำเป็นในการปฏิรูปการศึกษาดังนี้

1. มหาวิทยาลัยท้องถิ่นควรเป็นแกนนำปฏิรูปการศึกษา
2. ควรเพิ่มจำนวนครูบนเกาะและการสร้างศูนย์วิจัยที่จะเป็นศูนย์รวมใน การติดต่อกับผู้เชี่ยวชาญในมหาวิทยาลัยกับชุมชน

ซาง (Chang 2004: <http://wwwlib.umi.com/dissertations>) ได้ศึกษาความ สัมพันธ์ของรูปแบบของผู้นำกับการปฏิรูปการศึกษากับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู (ประเทศจีน) โดยต้องการเปรียบเทียบรูปแบบของผู้นำที่มีความสามารถในการปฏิรูป (transformational leadership) ระดับความผันแปรของผู้นำที่มีความสามารถในการปฏิรูป

(transformational leadership) หรือ ผู้นำที่มีความสามารถในการเจรจา (transactional leadership) กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา ตามความพึงพอใจของครูเป็นไปในทางบวก และความพึงพอใจในงานของครูมีความสัมพันธ์กับ รูปแบบของผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา รูปแบบการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษา

ไถ (Lai 2005: <http://wwwlib.umi.com/dissertations>) ได้ศึกษาผลกระทบของการปฏิรูปด้านคุณภาพของโรงเรียนและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อผลการเรียนของผู้เรียน ในการปฏิรูปการศึกษา ระดับประถมศึกษา สังกัดพื้นที่ภาคตะวันออกของกรุงปักกิ่ง ประเทศจีน พบว่าผลสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาจะช่วยลดปัญหาความแตกต่างของผลการเรียนของผู้เรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา ครูที่มีคุณภาพสูงสามารถเพิ่มคะแนนผลการเรียนได้ 0.14-0.21 คะแนน ความอ่อนล้าของครูจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ จะส่งผลการเรียนของผู้เรียนลดลง

ทาค โคเน่-มอร์ (Tacconi-Moore 2005: <http://wwwlib.umi.com/dissertations>) ได้ศึกษาผลของการปฏิรูปการศึกษา ที่มีต่อการบริหารด้านภาวะผู้นำด้านการเรียนการสอนของ Superintendents ในรัฐแมสซาชูเซตส์ พบว่าการปฏิรูปการศึกษาในปี ค.ศ.1993 ได้เปลี่ยนแปลง บทบาทของผู้นำการจัดการเรียนรู้ ของ superintendents โดยการวางแผนร่วมกันกำหนด ยุทธศาสตร์ในความเป็นผู้นำและสร้างความสัมพันธ์แห่งการเปลี่ยนแปลง

เหียม (Yeom 2005: <http://wwwlib.umi.com/dissertations>) ได้ศึกษาการเป็นครู มืออาชีพ และการปฏิรูปการสอน การปฏิรูปครู และการปฏิรูปการศึกษาของครู ในประเทศ อเมริกาและเกาหลี พบว่า การศึกษาของคนอเมริกันมีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการศึกษาของคน เกาหลี นอกจากนี้ยังพบว่า การปฏิรูปการศึกษาของประเทศเกาหลีได้เน้นความเป็นอิสระของครู มากกว่าประเทศอเมริกา และมีการปรับแนวความคิดเพื่อนำไปสู่การกำหนดปฏิบัติที่เหมาะสม แล้วลงมือปฏิบัติ

3.2 งานวิจัยในประเทศ

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาทั้งในระดับ กระทรวงศึกษาและระดับสถานศึกษา ดังนี้

อดุลย์ ทวีชัย (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความคาดหวังและความเป็นจริงในการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พบว่าการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เกิดจากแรงผลักดันภายนอกและสั่งการโดยผู้บริหารระดับสูงไม่กี่คนมาโดยตลอด บุคลากร ส่วนใหญ่ที่เหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคสนามทั่วประเทศไม่มีข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนและไม่มี

ความเข้าใจในความหมายของการปฏิรูปการศึกษาตามเป้าหมายตรง และส่วนหนึ่งมองไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา แต่ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ตามที่อยู่บังคับบัญชาสั่งการลงมาตามระบบราชการที่รวมศูนย์ ภายใต้ปรากฏการณ์เช่นนี้ จึงเป็นการยากที่การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการจะบรรลุผลสำเร็จ

เด่น นพรัตน์ (2545: 78) ได้ศึกษาผลการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจันทบุรี ด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และด้านการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา พบว่าการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ในประเด็นการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งเป็นงานวิชาการ มีการดำเนินการในระดับมากนั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสมศักดิ์ พระเดชกิง (2545: 133) และศิริพร เมฆวิทยา (2548: 86) ที่ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา พบว่า มีการบริหารงานวิชาการด้านการจัดการเรียนรู้ในระดับมาก

ชนภรณ์ ผดุงล้อม (2546: 36) ได้ศึกษาผลการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาอำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ในด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และด้านการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา พบว่า การดำเนินงานด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการดำเนินงานด้านการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษาและด้านการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา อยู่ในระดับมาก

ปราณี คำร้น (2547: 65-66) ได้ศึกษาการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี ในด้านการปฏิรูประบบการศึกษา ด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ ด้านการปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษา ด้านการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านการปฏิรูประบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา พบว่า การดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

เอี่ยมพร หลินเจริญ (2547: บทคัดย่อ) ได้พัฒนาตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน 8 องค์ประกอบ คือ ด้านแนวการจัดการศึกษา ด้านการบริหารและการจัดการ ด้านครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ด้านมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ด้านทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ด้านระบบการศึกษา พบว่าองค์ประกอบที่มีความสำคัญเป็น

อันดับแรก คือ ด้านแนวการจัดการศึกษา รองลงมา คือ ด้านการบริหารและการจัดการ ด้านครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ด้านมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา ด้านทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา ด้านระบบการศึกษา ตามลำดับ

นันทวุฒิ ศิริมา (2548: 40) ได้ศึกษากระบวนการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูป การศึกษาของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ใน องค์ประกอบการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ องค์ประกอบการประเมินผล ตามสภาพจริง และองค์ประกอบการวิจัยในชั้นเรียน พบว่า กระบวนการเรียนการสอน ตาม แนวปฏิรูปการศึกษาของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบอยู่ในระดับปานกลาง

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น พบว่าการปฏิรูปการศึกษามีความ เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปหลายๆ ด้าน เช่น การปฏิรูปหลักสูตร การปฏิรูปการเรียนรู้ การปฏิรูป การบริหารจัดการ การปฏิรูปครูและบุคลากร การปฏิรูประบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อ การศึกษา และตัวชี้วัดความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา เป็นต้น ผลจากการศึกษาเอกสารและ งานวิจัยนี้ จะเป็นกรอบแนวคิดสำหรับผู้วิจัยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทาง การสัมภาษณ์